

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет фінансовий
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: Система державного пенсійного забезпечення в Україні

Виконав: здобувач освіти групи ФК24-1м
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»

Шеліпова Карина Юріївна

(прізвище, ім'я та по-батькові)

Керівник к.е.н., доц. Сальникова Т.В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(місце роботи)

(посада)

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Шеліпова К.Ю. Система державного пенсійного забезпечення в Україні.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026.

У роботі розглянуто сутність та особливості системи державного пенсійного забезпечення в Україні, визначено роль Пенсійного фонду України, визначено роль ПФУ у реалізації державної соціальної політики. Досліджено організаційно-правові засади функціонування ПФУ, проаналізовано джерела формування його доходів та видатків, а також напрями використання коштів.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, подана на 64 сторінках, містить 6 таблиць. Список використаних джерел включає 52 найменування.

Ключові слова: державне регулювання, банківське регулювання, банківський нагляд, пруденційні нормативи, банківська система.

Список публікацій здобувача.

Шеліпова К.Ю. Система державного пенсійного забезпечення в Україні / Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально-психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд» - 14 листопада 2025 р. – Дніпро, с.125.

ANNOTATION

Schelipova K.Y. The State Pension System in Ukraine.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 “Finance, Banking, Insurance, and Stock Market.” – University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The work examines the essence and features of the state pension system in Ukraine, defines the role of the Pension Fund of Ukraine, and determines the role of the PFU in the implementation of state social policy. The organizational and legal basis for the functioning of the PFU is studied, the sources of its income and expenditure are analyzed, as well as the directions of use of funds.

The master's thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of references, is presented on 64 pages, and contains 6 tables. The list of references includes 52 titles.

Keywords: state regulation, banking regulation, banking supervision, prudential standards, banking system.

List of publications by the applicant.

Schelipova K.Y. The state pension system in Ukraine / Collection of abstracts of the International Scientific and Practical Conference “Economic, legal, managerial, technological, and socio-psychological dimensions of the present: a youth perspective” - November 14, 2025 - Dnipro, p. 125.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	7
1.1. Історичне та нормативно-правове регулювання пенсійного забезпечення в Україні	7
1.2. Сутність та специфіка пенсійного забезпечення в Україні	11
1.3. Особливості функціонування пенсійних систем у зарубіжних країнах	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	28
2.1. Бюджет Пенсійного фонду України: механізм формування, нормативно-правове регулювання та оцінка виконання	28
2.2. Загальна структура доходів та видатків Пенсійного фонду України	33
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	43
3.1. Основні проблеми функціонування пенсійної системи в сучасних умовах	43
3.2. Перспективи розвитку накопичувального рівня пенсійної системи	47
ВИСНОВКИ	64
СПОСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ефективне функціонування системи державного пенсійного забезпечення є однією з ключових умов соціально-економічної стабільності держави та важливим чинником забезпечення гідного рівня життя населення похилого віку. В умовах трансформаційних процесів в економіці України, демографічного старіння населення, зниження співвідношення між кількістю платників страхових внесків і отримувачів пенсій, а також дії воєнного стану, питання фінансової стійкості пенсійної системи набувають особливої актуальності.

Пенсійне забезпечення виступає не лише інструментом соціального захисту, а й важливим елементом державної фінансової системи, що безпосередньо впливає на стан бюджету, ринку праці та рівень соціальної напруженості в суспільстві. Державне регулювання пенсійної системи здійснюється через механізми загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, бюджетного фінансування та перерозподілу фінансових ресурсів між працюючим населенням і пенсіонерами. Центральну роль у реалізації державної пенсійної політики відіграє Пенсійний фонд України, діяльність якого спрямована на акумулювання страхових внесків, своєчасне призначення та виплату пенсій, а також забезпечення фінансової збалансованості солідарної пенсійної системи. Водночас сучасна система державного пенсійного забезпечення України характеризується низкою системних проблем, серед яких хронічний дефіцит бюджету Пенсійного фонду, значна залежність від трансфертів з Державного бюджету, низький рівень заміщення заробітної плати пенсіями, а також обмежені можливості впровадження накопичувального рівня пенсійної системи. Ці проблеми загострюються під впливом демографічних змін, трудової міграції, тінізації зайнятості та негативних макроекономічних чинників, що зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення шляхів реформування пенсійної системи.

Питання функціонування та реформування пенсійної системи, фінансового забезпечення Пенсійного фонду України, міжбюджетних відносин у сфері

пенсійного забезпечення та впровадження накопичувальних механізмів висвітлюються у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема Е. М. Лібанової, І. М. Сироти, Ю. В. Васильєвої, Т. В. Кравчук, М. Б. Ріпа, Н. Барра, П. Даймонда, Р. Хольцмана та інших. Разом із тим, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, питання фінансової стійкості солідарної пенсійної системи, ефективності використання коштів Пенсійного фонду України та адаптації зарубіжного досвіду до національних умов потребують подальшого ґрунтовного аналізу.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування системи державного пенсійного забезпечення в Україні та обґрунтування напрямів її вдосконалення з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів і міжнародного досвіду. Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено вирішення таких завдань:

дослідити сутність, принципи та функції системи державного пенсійного забезпечення; охарактеризувати нормативно-правові засади функціонування пенсійної системи України;

проаналізувати доходи та видатки Пенсійного фонду України;

оцінити фінансову стійкість солідарної пенсійної системи в сучасних умовах;

дослідити зарубіжний досвід організації пенсійних систем;

обґрунтувати напрями вдосконалення системи державного пенсійного забезпечення в Україні.

Об'єкт дослідження - система державного пенсійного забезпечення України. Предметом дослідження є фінансово-економічні та організаційні механізми функціонування Пенсійного фонду України та реалізації державної пенсійної політики.

Методи дослідження. У процесі виконання кваліфікаційної роботи використано:

діалектичний метод — для дослідження еволюції пенсійної системи та взаємозв'язку її елементів;

методи індукції та дедукції — для узагальнення теоретичних положень і формування висновків;

монографічний метод — для вивчення наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблем пенсійного забезпечення;

порівняльний економічний аналіз — для зіставлення показників пенсійних систем України та інших країн;

статистичні методи — для аналізу динаміки доходів і видатків Пенсійного фонду України;

табличний метод — для наочного подання результатів дослідження; методи горизонтального;

вертикальний та трендовий аналіз — для оцінки фінансового стану пенсійної системи.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України з питань пенсійного забезпечення, офіційні статистичні дані Пенсійного фонду України та Державної служби статистики України, фінансова звітність Пенсійного фонду, а також наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, викладена на 64 сторінках, містить 6 таблиць. Список використаних джерел налічує 45 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Історичне та нормативно-правове регулювання пенсійного забезпечення в Україні

Пенсійний фонд України – це центральний орган виконавчої влади, діяльність якого контролюється та координується Кабінетом Міністрів України через Міністерство соціальної політики, що реалізує загальнодержавну політику щодо пенсійного забезпечення та веде облік осіб, які підлягають обов'язковому соціальному страхуванню. Пенсійний фонд України у своїй діяльності керується Конституцією та законодавством України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законодавства України, актами Кабінету Міністрів України, іншими правовими актами.

Створення Пенсійного фонду України та розвиток сучасної пенсійної системи в Україні були здійснені 5 листопада 1991 року Законом України «Про пенсійне забезпечення» № 1788-ХІІ (набрав чинності 1 січня 1992 року), який, згідно з преамбулою до цього Закону, «гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій.».

Крім того, Закон чітко визначає статус Пенсійного фонду як незалежної фінансово-банківської системи. Це залишається актуальним і сьогодні, оскільки такий правовий статус включено до частини 2 статті 8 Закону України «Про пенсійне забезпечення» (зі змінами), яка говорить: «Пенсійний фонд України є самостійною фінансово-банківською системою, не входить до складу державного бюджету України, формується за рахунок коштів, що відраховуються підприємствами і організаціями (в тому числі й тими, що використовують працю громадян за угодами цивільно-правового характеру) на заходи соціального

страхування за тарифами, диференційованими залежно від небезпечності, шкідливості, тяжкості робіт та стану інших умов праці, страхових внесків громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, обов'язкових страхових внесків громадян, а також коштів державного бюджету України.».

Фактичне створення Українського пенсійного фонду розпочалося з прийняття Постанови Кабінету Міністрів України від 28 січня 1992 року № . Однак, через інерцію, у 1994-1997 роках, відповідно до Законів Державного бюджету України на відповідні роки, кошти Пенсійного фонду були включені до Державного бюджету України. 512-XII (зі змінами, внесеними Законом України № 253/95-ВР від 29 червня 1995 року) передбачає:

- 1) внески до Державного пенсійного фонду України (стаття 11);
- 2) витрати на виплату всіх видів пенсій включаються до коштів державного бюджету України (стаття 19);

- 3) сам Пенсійний фонд України є одним із державних фондів, що входять до державного бюджету України, кошти якого та кошти, що виділяються на них, є санкціонованими, а його кошти заборонено використовувати не для цілей, відмінних від визначених Законом про Пенсійний фонд України (стаття 28). Хоча до Закону України «Про бюджетну систему України» не внесено відповідних змін, виходячи з положень Закону України «Про пенсійне забезпечення», яким було встановлено статус Пенсійного фонду України як системи, що не входить до державного бюджету, з 1997 року бюджет є додатковою функцією держави.

З прийняттям у 1998 році Закону України «Основи законодавства про соціальне страхування» розпочалося становлення системи обов'язкового соціального страхування, а саме пенсійного страхування (стаття 4). Пенсійний фонд України включено до числа цільових страхових фондів – страховиків та відповідає за діяльність з пенсійного страхування (стаття 6), реєстрацію застрахованих осіб та персональну звітність інформації про застрахованих осіб (стаття 14).

Спеціальний закон, спрямований на встановлення правових умов та принципів функціонування Пенсійного фонду України як фонду загального

призначення поза бюджетом, страховика у сфері обов'язкового державного пенсійного страхування та водночас «органу» управління державними коштами, визначеного Законом України «Про обов'язкове державне пенсійне страхування № IV100» від 50 року (далі – Закон № 1058). Саме в Розділі VIII «Організація та адміністративні процедури в унітарній системі» (статті 58-70) встановлено положення, які регулюють правовий статус Пенсійного фонду України, його організаційні та управлінські органи (Рада директорів, Заступник директора, Правління), його повноваження, права та обов'язки, а також порядок його функціонування. Однак, оскільки реформування пенсійної системи України продовжується, більшість положень вищезазначених статей статті VIII Закону № видано «відповідно до спеціального Закону, прийнятого окремо».

На сьогодні правові засади правового статусу Пенсійного фонду України (напередодні його перетворення та становлення самостійною незалежною організацією) закріплені, перш за все, у пункті 12 статті XV та пункті 1 частини 1 статті 58 Закону № 1058.

Основною правовою основою, на якій діє ПФУ, є Указ Президента України «Про Закон про Пенсійний фонд України» від 2011 року. У ньому зазначено, що Пенсійний фонд України відповідно до покладених на нього функцій та обов'язків, зокрема, перевіряє та прогнозує внески, отримані від Пенсійного фонду Робочої групи та інших організацій України, здійснює сплату єдиних внесків, особисто розраховує доходи від сплати єдиних внесків та розраховує показники середньої заробітної плати працівників з метою пенсійного забезпечення.

Частина 8 вищезазначеного Указу також встановлює, що Пенсійний фонд України під час виконання покладених на нього функцій співпрацює у встановленому порядку з іншими органами виконавчої влади, допоміжними органами та службами, створеними Президентом України, та відповідними органами місцевого самоврядування, організаціями, підприємствами, асоціаціями, всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями

роботодавців. Забезпечення співпраці та контроль за її виконанням покладаються на Голову правління Пенсійного фонду України.

Варто відзначити постанову Кабінету Міністрів України від 2011 року «Про затвердження Типового положення про територіальні органи міністерства та іншого центрального органу виконавчої влади», в якій зазначено, що органи місцевого самоврядування, зокрема органи ПФУ, при виконанні покладених на них завдань взаємодіють з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, а також підприємствами, організаціями та установами.

Основна позиція щодо питання співпраці Пенсійного фонду України з іншими державними органами в окремих сферах регулюється законодавчими актами, що регулюють діяльність нижчих та середніх рівнів відомств. До них належать: Наказ Міністерства економіки України, Фонду державного майна України та Державної податкової адміністрації України «Про затвердження Порядку взаємодії та обміну інформацією між Міністерством економіки України, Фондом державного майна України, Державною податковою адміністрацією України та Пенсійним фондом України про підприємства, стосовно яких порушено провадження у справі про банкрутство». Затверджений наказ встановлює механізми співпраці між Міністерством економіки України, Фондом державного майна України, Державною податковою адміністрацією України та Пенсійним фондом України та обміну інформацією щодо державних підприємств та підприємств з часткою державної власності понад 25%, передбачених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку взаємодії при обміні інформацією між органами Міністерства внутрішніх справ України та Пенсійного фонду України щодо захисту інтересів держави при нарахуванні та сплаті єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших платежів до Пенсійного фонду України». Порядок розроблено та прийнято з метою запобігання, виявлення та припинення порушень

у сфері оплати праці та соціального забезпечення шляхом обміну інформацією між органами Міністерства внутрішніх справ України та управліннями Пенсійного фонду України в областях, містах та районах.

Наказ Державної податкової служби України «Про затвердження Порядку взаємодії органів державної податкової служби і органів Пенсійного фонду України під час організації та проведення планових перевірок» що визначає організаційні та процедурні аспекти взаємодії податкових органів та ПФУ в процесі підготовки та проведення планових перевірок суб'єктів господарювання.;

Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку взаємодії органів державної виконавчої служби та органів Пенсійного фонду України». Цей нормативно-правовий акт спрямований на забезпечення ефективної взаємодії між органами державної виконавчої влади та Пенсійним фондом України під час виконання рішень про повернення коштів на користь держави за запитами органів Пенсійного фонду України. Рішення органів ПФУ про накладення штрафів та нарахування стягнень, а також у справах про адміністративні правопорушення..

Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства соціальної політики України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра України — Міністра соціальної політики України». Визначає організаційні та адміністративні питання взаємодії з Україною щодо осіб з інвалідністю та ветеранів війни у формуванні та реалізації державної політики у відповідних сферах. Цей процес спрямований на забезпечення послідовності, узгодженості та точності у розробці державної політики.

1.2. Сутність та специфіка пенсійного забезпечення в Україні

Ю.В. Васильєва, проводячи диференціацію поняття пенсії, виділяє три її види:

- пенсія з державного пенсійного страхування – це щомісячна грошова виплата з державного бюджету. Ця виплата призначається певним категоріям громадян у зв'язку з визначенням встановленого законом періоду про службу або роботу. Розмір цієї пенсії порівнюється з попередньою заробітною платою (грошовою виплатою);

- державні пенсійні страхові пенсії – це регулярні грошові виплати з бюджету Пенсійного фонду України громадянам з встановленим страховим стажем та визначені їх віком. Розмір цих пенсій порівнюється з попереднім заробітком;

- державні соціальні пенсії – це безоплатні грошові виплати, що надаються за рахунок державного та місцевих бюджетів. Ці пенсії надаються громадянам, які не мають права на отримання пенсії за державним пенсійним страхуванням. Вона призначена для випадків досягнення встановленого законом віку, інвалідності або втрати годувальника. Розмір цієї пенсії порівнюється з розміром прожиткового мінімуму пенсіонера[6].

Для цього розмежування автор використовує такі правові критерії:

- джерело фінансування (пенсія з державного пенсійного страхування фінансується за рахунок накопиченого пенсійного фонду, тоді як пенсії двох інших видів фінансуються з державного бюджету);

- категорії осіб, які нею забезпечені (пенсія з державного пенсійного страхування призначається певним громадянам у зв'язку з певним періодом військової або державної служби, служби в правоохоронних органах, а також тим, хто постраждав від наслідків шкідливого радіаційного опромінення);

- соціальні пенсії (це соціальні виплати, які призначаються громадянам, які не мають права на пенсійне забезпечення першого або другого виду);

- умови призначення (наявність страхового стажу або певного виду служби);

пенсія (може бути видом минулого заробітку або видом мінімальної заробітної плати для пенсіонера).

Слід зазначити, що інші форми пенсійного забезпечення називаються «допомогами» – це грошові виплати (крім пенсій), що здійснюються громадянам з фондів соціального страхування та коштів державного бюджету у випадках, передбачених законом. Види допомог відрізняються один від одного своїм прямим призначенням та низкою правових особливостей. Допомоги можна класифікувати за періодичністю виплати (одноразові та регулярні), за їх призначенням (під час тимчасової непрацездатності, у зв'язку з народженням дитини тощо) [8].

Підсумовуючи вищесказане, можна вважати пенсію гарантованою, обов'язковою, періодичною фінансовою виплатою, яка зазвичай визначається попереднім доходом одержувача та призначається державою особам, які досягли певного віку, мають інвалідність, втратили годувальника, а в інших випадках втратили працездатність, яка може служити фінансовою компенсацією за втрату працездатності.

Характеристики пенсії: гарантована виплата, що виплачується державою або іншими органами соціального забезпечення; пенсія призначається особам, які відповідають певним критеріям, таким як досягнення певного віку або інвалідності, втрата годувальника, стаж роботи тощо; вона виплачується регулярно, через певні проміжки часу, зазвичай щомісяця або щокварталу; розмір пенсії зазвичай базується на попередньому доході одержувача та може бути використаний для фінансової компенсації втрати працездатності; фінансовим джерелом пенсій є державний бюджет, Пенсійний фонд, фонди соціального страхування тощо; умови та порядок виплати пенсій регулюються законами та актами пенсійного законодавства країни.

Пенсія є частиною пенсійної системи України - поняття взаємопов'язані як єдина структура. Основою є пенсійне забезпечення, яке входить до складної системної структури, що розвивається та модифікується відповідно до розвитку та зрілості держави, а також специфіки державного управління. Слід зазначити, що Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про обов'язкове державне пенсійне забезпечення» відіграв важливу роль у формуванні пенсійної системи в

Україні та встановленні основних принципів пенсійного забезпечення нації як закон, що визначає принципи, основи та механізми функціонування системи обов'язкового державного пенсійного забезпечення та запроваджує важливі норми щодо призначення, перерахунку та виплати пенсій, а також надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду. Основними постулатами пенсійного забезпечення, встановленими цим законом, є:

- для забезпечення майбутнього пенсійного забезпечення всіх працездатних громадян передбачено обов'язкове страхування;
- встановлено порядок формування накопичувального фонду, який є джерелом фінансування пенсійних виплат та страхових договорів на довічну пенсію або одноразові виплати; встановлено механізм збору страхових внесків з роботодавців для фінансування пенсійної системи;
- надання соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду, який формується за рахунок страхових внесків та інших джерел.

Однак сьогодні в Україні існують труднощі та проблеми, що впливають на ефективність пенсійної системи. Підступний напад загарбників на Україну призвів до різкого спаду економіки, знищення мільйонів біженців, внутрішньо переміщених осіб, установ та житла громадян, інфраструктури, що вимагає розробки нових підходів до пенсійного забезпечення з урахуванням сучасних реалій. Зокрема, впровадження накопичувальної системи страхування може бути одним із способів уникнути проблем, пов'язаних із солідарною системою, та забезпечити стабільне пенсійне забезпечення для майбутніх поколінь. Однак, враховуючи історичну ситуацію та відсутність страхової культури серед населення України, важливо ретельно розробляти та впроваджувати всі зміни до пенсійної системи, забезпечуючи максимальний рівень довіри населення до цих змін та державних структур, відповідальних за їх впровадження.

Пенсійне забезпечення як ключовий елемент соціальної стабільності не має єдиного поняття за змістом, деякі вчені визначають цей термін як комплекс організаційно-правових заходів, метою яких є задоволення життєво важливих

потреб шляхом грошових виплат громадянам, які на них мають право, а також забезпечення реалізації пенсіонерами своїх прав, державного захисту та дотримання їхніх прав [4]. Це визначення зосереджується на грошових виплатах, що обмежує розуміння значення пенсійного забезпечення, оскільки може виключати інші аспекти пенсійної системи, такі як медичне страхування, житлова підтримка та інші види підтримки пенсіонерів. Акцент на правових аспектах не враховує економічні, соціальні та демографічні аспекти пенсійної системи.

А. А. Казанчан зазначає, що пенсійне забезпечення – це вид соціального страхування, який передбачає щомісячні, а в більшості випадків довічні, грошові виплати людям, які перебувають у складних життєвих ситуаціях. Це можуть бути пенсії для людей пенсійного віку, пенсії для інвалідів, пенсії, що виплачуються у разі втрати годувальника, та інші види пенсій, передбачені чинним законодавством країни. Пенсійне забезпечення спрямоване на допомогу тим, хто перебуває у найбільш вразливих соціальних ситуаціях, таких як старість, інвалідність або втрата годувальника [5]. Ця концепція не враховує інформацію про джерела фінансування пенсійного забезпечення, наприклад, страхові внески, державні фонди, пенсійні фонди тощо. Не зазначається, що пенсійні виплати можуть бути щомісячними, довічними або обмеженими в певних випадках. Крім того, автор не враховує, що призначення пенсії може бути пов'язане з досягненням певного віку, наявністю захворювань, втратою годувальника в сім'ї або іншими конкретними обставинами.

На думку І.М. Сіроти, він поділяє загальну концепцію цього поняття з багатьма авторами, але зазначає деякі розбіжності в його розумінні та наводить такі аргументи:

по-перше, він стверджує, що пенсії не можна пов'язувати лише з постійною або постійною непрацездатністю громадян, оскільки існують пенсії, які призначаються незалежно від стану працездатності (наприклад, пенсії за віком) і навіть без урахування віку (наприклад, пенсії за тривалий трудовий стаж);

по-друге, важливим аспектом є те, що пенсії не можна розглядати як винагороду чи компенсацію за попередню працю чи суспільно корисну

діяльність. Автор зазначає, що розмір пенсій «сам по собі невеликий і незначний і не може розглядатися як компенсація за попередню працю»;

по-третє, незважаючи на те, що пенсії зумовлені обов'язком суспільства забезпечувати своїх громадян, які не можуть працювати, вони поступово втрачають свій аліментний характер в умовах ринку соціальних послуг [6].

Т.В. Кравчук зазначав у своїй дисертації «Пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України», що пенсійне страхування – це система страхування фізичних осіб, які є учасниками як обов'язкового державного пенсійного страхування, так і недержавного пенсійного страхування. Ця система передбачає виплату пенсій та надання соціальних послуг особам пенсійного віку. Фінансується ця система з різних джерел, наприклад, зі страхових внесків юридичних та фізичних осіб, державного та місцевих бюджетів та цільових фондів. Кошти, зібрані з цих джерел, акумулюються на банківських рахунках Пенсійних та ощадних фондів, недержавних пенсійних фондів та банківських установ [7]. Слід зазначити, що Т.В. Кравчук у цьому визначенні не вказує на різницю між обов'язковим державним пенсійним страхуванням та недержавним пенсійним страхуванням, а також не вказує на роль уряду та регуляторних органів у системі пенсійного страхування та на те, як вони керують цією системою та контролюють її.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна розглядати пенсійне забезпечення як складну соціально-економічну систему, яка забезпечує фінансову та соціальну підтримку людей пенсійного віку або осіб з інвалідністю для забезпечення їхнього гідного матеріального та соціального становища після завершення професійної діяльності. Ця система базується на фінансових внесках, допомогах та інших ресурсах, що збираються як від фізичних осіб, так і від державних та недержавних установ з метою забезпечення регулярної виплати пенсій та інших соціальних послуг людям пенсійного віку, їхнього матеріального благополуччя та соціальної інтеграції в суспільство. Пенсійне забезпечення може мати різні форми, включаючи державне пенсійне страхування, недержавне пенсійне страхування та інші схеми, і може відрізнятися залежно від країни та її законодавства.

Основні характеристики права на пенсійне забезпечення такі: основний вид права на соціальний захист; забезпечує матеріальне забезпечення у разі досягнення законодавчо встановленого віку, інвалідності, втрати годувальника, в інших випадках, встановлених законом та/або на підставі угоди; матеріальне забезпечення у вигляді пенсії забезпечується державним, недержавним та професійним пенсійним забезпеченням, системою пенсійного страхування; гарантується за рахунок коштів Пенсійного фонду України та/або інших спеціальних джерел; включає конкретні механізми реалізації, гарантування та правового захисту; передбачає конкретну форму - пенсію; передбачає певний склад суб'єктів: уповноважених та довірених осіб; зазвичай включає рівень матеріального забезпечення на рівні не нижче прожиткового мінімуму; найвищий рівень пенсійного забезпечення, як правило, не перевищує десяти прожиткових мінімумів для осіб, які не можуть працювати; підлягає спеціальному правовому захисту відповідно до закону [8]. Пенсійне забезпечення здійснюється через складний державно-правовий механізм, який передбачає використання системи фондів та методів, що формують складну пенсійну систему, що базується на різних джерелах фінансування, та включає низку важливих аспектів та процесів. Для забезпечення ефективності та стійкості пенсійної системи важливо враховувати такі ключові елементи: системне законодавство, органи державного управління у пенсійному секторі, фінансові ресурси, інвестиції, моніторинг та реформи. Головною метою пенсійної системи є фінансова підтримка людей пенсійного віку та забезпечення соціального забезпечення після завершення їхньої професійної діяльності. Для досягнення цієї мети необхідно збалансувати всі важливі складові та впровадити необхідні реформи для підтримки стабільності та ефективності системи.

За визначенням Н.А. Волгіної, пенсійна система – це сукупність правових, економічних та організаційних інститутів і норм, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки у вигляді пенсій громадянам після досягнення законодавчо встановленого віку, при інвалідності, при втраті годувальника та з інших підстав, встановлених законом [9, с. 723]. У зв'язку з цим варто зазначити, що Н.А.

Волгіна правильно відображає основну сутність пенсійної системи, тобто забезпечення фінансової безпеки громадянам після досягнення законодавчо встановленого віку, при інвалідності, при втраті годувальника та з інших підстав, встановлених законом. Однак важливо зазначити, що пенсійна система може також включати підстави для пенсійного забезпечення, і для повного розуміння її функціонування та впливу на суспільство важливо враховувати економічні, організаційні та законодавчі аспекти.

Підстави для призначення пенсії:

а) пенсійні системи враховують стаж роботи як основну підставу для визначення права на пенсію. Громадяни можуть отримувати пенсію, якщо мають певний накопичений стаж роботи;

б) деякі країни надають пенсії особам з особливим соціальним статусом, таким як ветерани, інваліди або особи, які потребують спеціального соціального захисту;

в) у деяких системах пенсійне забезпечення може бути пов'язане із загальним доходом особи. Це може включати обмеження щодо права на пенсію для людей з вищими доходами або, навпаки, додаткові пенсійні виплати для людей з нижчими доходами;

г) у деяких випадках пенсійне забезпечення може бути пов'язане із сімейними обставинами. Наприклад, можуть бути додаткові виплати для сімей з дітьми або батьків-одинаків;

д) деякі пенсійні системи можуть передбачати пенсійне забезпечення за особливих обставин, таких як ті, хто постраждав від стихійних лих або надзвичайних ситуацій.

Цей принцип розкриває М.Б. Ріп у своїй дисертації, де зазначається, що пенсійна система за своєю структурою та внутрішнім змістом є складним та специфічним комплексом економічних відносин та фінансових механізмів, за допомогою яких здійснюється формування та використання пенсійних фондів та створюються певні умови для пенсійного забезпечення відповідних категорій населення [10].

Пенсійна система України – це соціальна система, спрямована на забезпечення фінансового захисту та соціального благополуччя громадян, які досягли пенсійного віку, шляхом збору та розподілу обов'язкових пенсійних внесків та інших джерел фінансування, відповідно до законодавства, а також у разі виникнення інших життєвих обставин, передбачених законом.

До основних особливостей пенсійної системи України належать:

система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування складається з двох рівнів – обов'язкової державної пенсійної системи (солідарної) та додаткової добровільної системи (накопичувальної), запровадженої приватними пенсійними фондами;

більшість громадян України зобов'язані сплачувати обов'язкові пенсійні внески зі своєї заробітної плати;

пенсійний вік може залежати від статі, професії та інших факторів і зазвичай становить 60 років для чоловіків та 58 років для жінок;

пенсійна система забезпечує пільги та соціальний захист для інвалідів, ветеранів, учасників війни тощо;

пенсійна система фінансується за рахунок обов'язкових внесків, державного бюджету та інших джерел фінансування;

в Україні діє система приватних пенсійних фондів, які дозволяють громадянам накопичувати додаткові пенсійні виплати за рахунок інвестицій;

пенсійна система України зазнала кількох реформ для її модернізації та забезпечення її довгострокової фінансової стабільності.

З огляду на ці обставини, нагальним є питання впровадження комплексної пенсійної реформи. Головним завданням є вирішення фінансових проблем, що виникають у забезпеченні пенсіями багатьох пенсіонерів, інвалідів та сімей, які втратили годувальників під час війни. Одним із можливих заходів є підвищення пенсійного віку або зменшення розміру пенсійних виплат. Ці рішення, звичайно, можуть бути непопулярними, але необхідними для фінансової стійкості системи. Крім того, розглядаються альтернативні підходи до пенсійної системи, наприклад, запровадження другого рівня пенсійного забезпечення. Ця система дозволила б

громадянам вільно інвестувати свої кошти в пенсійні фонди та отримувати вищу пенсію в майбутньому. Однак її впровадження вимагатиме часу та ресурсів і в довгостроковій перспективі може зменшити навантаження на державний бюджет. Незалежно від обраного шляху, важливо забезпечити гідність пенсіонерів та забезпечити їхній соціальний захист. Пенсійна реформа має бути частиною стратегії підтримки населення під час економічних труднощів та війни.

1.3. Особливості функціонування пенсійних систем у зарубіжних країнах

Пенсійна система є одним з основних елементів соціального забезпечення, що сприяє стабільності та фінансовій безпеці громадян у старості. Організація ефективної пенсійної системи має важливе значення для забезпечення справедливості та рівності, а також забезпечення стабільності національної економіки.

У зв'язку з глобалізацією економічних процесів та зростаючою потребою у фінансовій стабільності, країни світу розробляють різні моделі пенсійних систем, що відповідають їхнім економічним та соціальним умовам. Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє виявити сильні та слабкі сторони різних моделей, а також адаптувати передовий досвід до умов конкретної країни.

У різних країнах існує кілька моделей організації пенсійних систем, кожна з яких має свої особливості, переваги та недоліки. Найбільш ефективні моделі зазвичай поєднують різні рівні пенсійного забезпечення та включають як державну, так і приватну складові. Досвід іноземців в організації національних пенсійних систем різний, оскільки країни по-різному підходять до питань пенсійного забезпечення залежно від своїх економічних, соціальних та демографічних умов.

Серед провідних науковців, які зробили внесок у вивчення питання впровадження національних систем у зарубіжних країнах, є Е. Лібанова, Т. Новікова, Н. Бара, В. Мосейко та інші.

Наразі пенсійна система в європейських країнах представлена як поєднання різних принципів та підходів, а серед основних класифікаційних характеристик можна виділити такі:

- за принципом формування пенсійних фондів та перерозподілу активів (пенсій);
- за видами пенсійних схем;
- за формою власності на пенсійні заощадження;
- за джерелами фінансування;
- за участю в пенсійній системі.

Крім того, пенсійні системи, відповідно до зазначених характеристик, поділяються на такі види пенсій:

- розподілені, накопичувальні та розподілено-накопичувані;
- з визначеними виплатами або внесками;
- можуть бути державними, приватними або змішаними;
- за джерелом фінансування пенсійних фондів фінансування може здійснюватися із загальної системи оподаткування, за рахунок внесків роботодавців та працівників, або у змішаній формі;
- за видом участі в пенсійній системі - обов'язкова, добровільна або змішана.

Щоб з'ясувати, який принцип та механізм функціонування пенсійних систем у європейських країнах, розглянемо деякі з них детальніше.

Отже, пенсійна система однієї з провідних європейських країн, Німеччини, складається з трьох рівнів. Перший рівень (базовий) включає принцип обов'язкового пенсійного страхування, учасниками цього процесу є працівники певних професійних груп та власне зайняте населення. Розмір внесків (страхування) працівників та роботодавців встановлено на рівні 19,9% від заробітної плати. Варто зазначити, що важливим елементом, що впливає на розмір пенсії, є стаж роботи, а що стосується пенсійного віку, то він однаковий як для жінок, так і для чоловіків і становить 65 років.

Принцип другого рівня німецької пенсійної системи полягає в тому, що роботодавець перераховує певний відсоток від заробітної плати працівника до

банківських установ або страхових фондів з метою накопичення, що зазвичай подається як промислове пенсійне страхування.

Як і в більшості сучасних розвинених країн, третій рівень представлений як незалежна система накопичень, тобто працююча людина сплачує самостійні внески до різних недержавних фондів, які пропонують та розвивають короткострокові та довгострокові програми внесків протягом її трудового життя, що забезпечує можливість отримання додаткових пенсійних виплат у майбутньому. Німецька пенсійна система дуже схожа на такі країни, як Італія, Франція та інші країни Західної Європи.

Таблиця 1.1

Характеристика пенсійної системи Німеччини

Критерій	Характеристика пенсійної системи Німеччини
Модель пенсійної системи	Трискладова: державна, корпоративна, приватна
Основний принцип	Солідарна система «покоління працюючих утримує пенсіонерів» (pay-as-you-go)
Головний рівень	Обов'язкове державне пенсійне страхування
Джерела фінансування	Внески працівників і роботодавців у рівних частках
Метод розрахунку пенсії	Бальна система (пенсійні бали залежать від доходу та стажу)
Пенсійний вік	67 років (ступове підвищення)
Достроковий вихід на пенсію	Можливий із зменшенням розміру пенсії
Пізніший вихід на пенсію	Передбачені фінансові надбавки
Корпоративні пенсії	Добровільні, часто за участю роботодавця
Приватні пенсії	Добровільні, заохочуються податковими пільгами та держпідтримкою
Соціальний захист	Пенсії по інвалідності, у разі втрати годувальника, мінімальні гарантії
Доплата до низьких пенсій	Передбачена (Grundrente)
Демографічні виклики	Старіння населення, необхідність регулярних реформ
Прозорість системи	Щорічні пенсійні повідомлення, електронні пенсійні рахунки
Роль держави	Регулювання, контроль, фінансова стабілізація системи

Варто розглянути одну з успішних моделей, розроблених у Швеції. Як і багато моделей, це збалансована система, яка поєднує соціальну справедливість

та можливість заощаджень, але вимагає ефективного регулювання коливань на фінансових ринках, саме тому система складається з трьох рівнів, а саме: національні пенсії за віком, обов'язкові професійні пенсії та добровільні пенсії. Залежно від виду соціального страхування людей пенсійного віку, вона поділяється на: державні пенсії, професійні пенсії та добровільні приватні пенсії.

Перший рівень системи, представлений у вигляді державної пенсії, включає пенсію, пов'язану з доходом (дохід), преміальну пенсію (накопичена частина пенсії за віком) та гарантовану пенсію (мінімальна).

Давайте розглянемо види пенсій першого рівня. Пенсія, пов'язана з доходом, є основною частиною державної пенсійної системи, яка визначає розмір внесків у розмірі 16%, які спрямовуються до буферних фондів (різні рівні національних фондів, незалежні від бюджету), мінімальний вік, у якому можна сподіватися на отримання пенсії цього виду, становить 61 рік.

Пенсія пропонується у формі накопичувальної системи, і вона працює за принципом загальної обов'язковості, ставка внеску становить 2,5%, яка відраховується з пенсійного доходу в різних фондах на індивідуальних відкритих інвестиційних рахунках, але не більше п'яти таких фондів. Загалом у Швеції налічується понад 700 інвестиційних фондів, а що стосується мінімального віку, то преміальну пенсію можна отримувати з 61 року.

Що стосується гарантованої пенсії, то цей вид, порівняно з вищезазначеними, по-перше, має свій власний метод фінансування, тобто фінансування цих виплат здійснюється з державного бюджету, а по-друге, механізм розподілу прив'язаний до матеріального забезпечення, мінімального доходу, а розподіл за віком визначає, що гарантовану пенсію можуть отримувати лише особи старше 65 років і які проживають на території цієї країни понад 40 років. Тому цей вид пенсії можна визначити як гарантовану виплату у вигляді мінімальної пенсії [3].

Професійні пенсії – це другий рівень, що являє собою механізм виплат, що регулюється національними колективними договорами у шведських професійних пенсійних планах, які поділяються на два типи:

- Персональні пенсійні плани для офісних/адміністративних працівників (PPS), варто зазначити, що після тривалих переговорів між роботодавцями та профспілками працівників, перехід PPS від плану з визначеними виплатами до плану з визначеними внесками (DCP) був узгоджений у липні 2007 року;

- Пенсійні плани для працівників у виробництві, транспорті та подібних секторах (PPS-DCP).

Роботодавці, які не є підписантами колективних договорів, можуть пропонувати плани на добровільній основі, що відповідають розміру та рівню виплат, передбачених у PPS. Як наслідок, пенсійні плани у Швеції є високо стандартизованими [3].

Як і в багатьох інших країнах, третій рівень шведської моделі забезпечується у формі індивідуального добровільного накопичення фінансових ресурсів для подальшого використання в майбутніх періодах, тобто добровільного пенсійного забезпечення [31].

Таблиця 1.2

Характеристика пенсійної системи Швеції

Критерій	Характеристика пенсійної системи Швеції
Модель пенсійної системи	Трискладова: державна, професійна, приватна
Основний принцип	Поєднання солідарної та накопичувальної моделей
Головний рівень	Державна система з умовно-накопичувальними рахунками (NDC)
Джерела фінансування	Страхові внески працівників (через податкову систему)
Метод розрахунку пенсії	Індивідуальні умовні рахунки, залежність від внесків за весь період трудової діяльності
Накопичувальна складова	Обов'язкова преміальна пенсія з індивідуальними рахунками

Продовження таблиці 1.2

Інвестування коштів	Через державні та приватні пенсійні фонди
Пенсійний вік	Гнучкий: орієнтовно 63–68 років (залежить від року народження)
Достроковий вихід на пенсію	Дозволений із відповідним зменшенням пенсійних виплат
Пізніший вихід на	Призводить до зростання розміру пенсії

пенсію	
Професійні пенсії	Широко поширені, визначаються колективними договорами
Приватні пенсії	Добровільні, додаткове джерело доходу
Соціальні гарантії	Гарантована пенсія для осіб з низькими доходами
Демографічна стійкість	Автоматичні механізми балансування системи
Роль держави	Адміністрування, контроль, забезпечення мінімальних стандартів

У 2012 році Данія була однією з перших країн світу, яка отримала рейтинг «А» за свою пенсійну систему від Mercer, виходячи з таких критеріїв: добре фінансована пенсійна система, високий рівень активів та внесків, адекватні виплати та добре розвинена система приватного пенсійного забезпечення [2].

Таким чином, данська пенсійна система представлена у формі державної пенсії, яка включає два типи професійних схем: добровільні професійні пенсійні плани та приватні пенсійні заощадження. Оскільки професійні плани базуються на добровільному принципі, вони також є обов'язковими за умови дотримання певних умов у колективних договорах.

Державна пенсія представлена як «базова пенсія», що фінансується із загальних податків. Державна пенсія складається з таких елементів: річна базова сума (яка може бути зменшена залежно від доходу від зайнятості), доплата до пенсії (яка зменшується у разі отримання доходу) та додаткова пенсія (розмір залежить від доходу).

Тобто, власне, основний принцип надання пенсійних виплат базується на кооперативній моделі, де фінансування здійснюється з державного бюджету (загалом). Встановлений пенсійний вік на цьому етапі становить 67 років [55].

Професійні пенсійні схеми (ОПП) можуть бути двох типів: обов'язкові та добровільні професійні пенсійні схеми. Обов'язкова схема охоплює осіб віком від 16 до 67 років, які працюють більше дев'яти годин на тиждень. Що стосується ставки внесків, то роботодавець сплачує дві третини внеску, а працівник - одну третину, тобто чим більше відпрацьовано годин, тим вища сума виплати. Пенсія залежить від тривалості сплати внесків і не перевищує 41% від базової державної пенсії.

Добровільна схема базується на правилах, викладених у колективних договорах відповідних профспілок та роботодавців, на яких поширюється дія угоди, з обмеженими можливостями відмови. У середньому ставка внесків становить 15% від заробітку, при цьому роботодавець сплачує 2/3 цієї ставки, тому переважна більшість цих схем (понад 90%) є схемами з визначеними внесками [2].

Як бачимо, досвід впровадження та розвитку пенсійних систем у вищезгаданих країнах базується на багаторівневому підході, тоді як у такій країні, як Чилі, можна розглянути й інші підходи до пенсійного забезпечення.

Чилійська пенсійна система є однією з найпопулярніших систем у світі завдяки своїй унікальності та трансформації в результаті ринкових реформ, що розпочалися у 1980-х роках. Чилійська система базується переважно на накопичувальному принципі, але представлена дворівневою моделлю, а саме першим – обов'язковим накопичувальним та добровільним рівнями [6].

Обов'язкове накопичення здійснюється шляхом переказів з доходів до приватних НПФ, контрольованих державою, ставка внеску становить 10%, пенсійний вік для жінок – 60 років, для чоловіків – 65 років.

Крім того, громадяни можуть вийти на пенсію раніше встановленого віку, якщо накопичено достатні заощадження, а також держава гарантує мінімальний рівень пенсійного забезпечення для громадян, які інвестували в НПФ протягом 20 років, але не накопичили достатніх коштів.

Слід зазначити, що під час трудової діяльності внески робляться на індивідуальні ощадні (пенсійні) рахунки, якими керують індивідуальні пенсійні фонди працівника, а накопичені кошти інвестуються для подальшого накопичення [31].

Добровільне накопичення здійснюється на добровільній основі, сума відрахувань із заробітної плати може перевищувати 10%, що дозволяє збільшити суму додаткових заощаджень.

Таким чином, чилійська пенсійна система орієнтована на індивідуальні заощадження, що в деяких випадках також стикається з проблемою рівності

різних соціальних груп населення. У цій моделі роботодавець бере участь лише в процесі збору страхових внесків, що дозволяє уникнути додаткового тягара додаткових витрат із заробітної плати на пенсійне забезпечення [6].

Таким чином, українська пенсійна система, яка поєднує принципи солідарності та накопичення, потребує реформування для забезпечення стабільності та справедливості. Хоча в останні роки було зроблено кроки щодо впровадження накопичувальної системи, наразі основним джерелом фінансування пенсій залишаються внески працюючих громадян. Це створює значний тиск на державний бюджет, оскільки кількість працівників зменшується, а кількість пенсіонерів зростає. Крім того, низький рівень пенсій часто не задовольняє мінімальні потреби, тому необхідно вирішити питання індексації та підвищення доходів пенсіонерів. Аналіз пенсійних систем розвинених країн, таких як Німеччина, Данія, Швеція та Чилі, показує можливість запозичення успішних елементів для української системи. В Україні можливе впровадження більш ефективної накопичувальної частини пенсійної системи, розвиток приватних пенсійних фондів, а також підвищення ролі приватних заощаджень. Важливим аспектом є розвиток відкритої та ефективної системи управління пенсійними активами, яка зменшить соціальну нерівність серед пенсіонерів та забезпечить стабільність пенсійних виплат у майбутньому.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Бюджет Пенсійного фонду України: механізм формування, нормативно-правове регулювання та оцінка виконання

Бюджет Пенсійного фонду – це план формування та використання цільового страхового фонду, що формується за рахунок надходжень від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та надходжень з інших джерел, визначених цим Законом. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду за статтями витрат підлягає обов’язковій публікації в офіційних виданнях Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України протягом двох тижнів після його затвердження керівництвом Пенсійного фонду. Інформація про час та місце публікації звіту публікується разом зі звітом про виконання бюджету Пенсійного фонду.

Проект бюджету ПФУ на плановий рік готується протягом одного місяця з дати прийняття Закону України "Про Державний бюджет України" на відповідний рік.

Проект бюджету ПФУ подається на розгляд та затвердження компетентним органам відповідно до вимог Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого Постановою від 18 липня 2007 року № 950 "Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України" (зі змінами, внесеними Постановою від 9 листопада 2011 року № 1156)

Підготовка проекту бюджету ПФУ здійснюється в кілька етапів:
аналіз виконання показників бюджету ПФУ за попередні бюджетні періоди;
аналіз основних прогностичних макропоказників економічного та соціального розвитку України (ПФУ отримує інформацію про кількість пенсіонерів, економічно активне населення, середньомісячну заробітну плату тощо шляхом

надсилання запитів до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Міністерства фінансів України);

аналіз прогнозного обсягу державних соціальних гарантій на наступний рік;
розробка заходів.

Для розрахунку своїх надходжень до бюджету ПФУ використовує дані про розрахункові показники надходжень від єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Ці дані ПФУ отримує від Міністерства фінансів України.

Під час розрахунку власних доходів використовуються дані про розрахунковий дохід від сплати внесків на соціальне страхування, визначений центральним органом виконавчої влади, що формує податкову та митну політику, разом із фондами ЄСВ та загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Розмір доходів від ЄСВ розраховується за двома напрямками:

1. Дохід від платників ЄСВ (крім індивідуальних підприємців (далі – індивідуальні підприємці) та членів сімей вищезазначених осіб, які беруть участь у підприємницькій діяльності таких суб'єктів господарювання та не перебувають з ними у трудових відносинах) у плановому бюджетному періоді визначається з урахуванням:

розрахункових сум витрат на оплату праці;
поточних сум ЄСВ та їх розподільчих часток за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

2. Дохід від фізичних осіб-підприємців з ЄСВ у плановому бюджетному періоді визначається з урахуванням:

кількості фізичних осіб-підприємців з урахуванням динаміки;
фактичного доходу попереднього року;
умов сплати єдиного внеску;
збільшення мінімальної заробітної плати у плановому періоді.

Проект бюджету ЄСВ готується на плановий бюджетний період та наступні два роки.

«Бюджет-2026 року — п'ятий, який ми ухвалюємо в умовах повномасштабної війни. Попри всі виклики, Україна залишається дієвою державою — ми боремося, працюємо й виконуємо свої зобов'язання перед людьми. Цей бюджет забезпечує фінансування оборони, соціальної підтримки та розвитку економіки. Усі наявні ресурси країна спрямовує на головне — захист та обороноздатність України», — зазначив Міністр фінансів України Сергій Марченко.

Після підготовки урядом бюджету до другого читання обсяг доходів збільшився на 27,8 млрд гривень, досягнувши 2 трлн 904,6 мільярда гривень. Загальний фонд становить 2 трлн 610,9 млрд гривень, а спеціальний фонд – 293,7 млрд гривень. У 2026 році доходи будуть на 402 мільярди гривень вищими, ніж у 2025 році.

Бюджет Пенсійного фонду формується дохідною та видатковою частинами.

Дохід бюджету Пенсійного фонду складається з 5 частин:

- власні надходження;
- кошти державного бюджету України.

Усі надходження Пенсійного фонду мають цільове призначення та спрямовані виключно на фінансування пенсійних виплат або інших виплат, пов'язаних з функціонуванням пенсійної системи.

Видатки бюджету Пенсійного фонду складаються з 2-х частин:

- витрати за рахунок власних надходжень;
- витрати за рахунок надходжень державного бюджету України.

Відповідно до бюджетних показників, затверджених Кабінетом Міністрів України, Пенсійний фонд України розробляє бюджетну документацію.

Бюджетна документація поділяється на:

- 1.1. річна бюджетна документація, яка включає:
 - 1.2. річний розпис доходів бюджету ПФУ;
 - 1.3. річний розпис видатків бюджету ПФУ;
- кошторис витрат на фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи ПФУ;

місячна бюджетна документація, яка включає:

2.1.місячні розписи основних груп доходів бюджету ПФУ;

2.2.місячні розписи основних груп видатків бюджету ПФУ;

2.3.плани розподілу коштів бюджету Пенсійного фонду на фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи ПФУ.

Використовуючи річну бюджетну документацію, підрозділ ПФУ, відповідальний за організацію бюджетного процесу, формує максимальні бюджетні показники головних департаментів на плановий період та подає їх головним департаментом (враховуються під час розробки проекту бюджету). Щомісячна бюджетна документація складається з урахуванням щомісячного розпису коштів Державного бюджету України, передбаченого у довідці про ліміти бюджетних асигнувань та позик на плановий бюджетний період⁸ (відповідно до бюджетних програм). Щомісячний розпис

ПФУ забороняється використання коштів на цілі, не передбачені Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2024 рік [1,2,3]:

Таблиця. 2.1

Виконання бюджету Пенсійного фонду за 2024 рік

Показники	план	факт	відхилення
Залишок коштів на початок року	4670821,3	4670821,3	0
усього доходів	863744903,4	860672216,5	-3 072 686,90
за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання...	36 415 688,20	35 994 109,90	-421 578,30

кошти Державного бюджету України на фінансове забезпечення виплати пенсій	248 953 744,00	248 172 052,00	-781 692,00
кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття	322 796,90	44 854,10	-277 942,80
усього видатків	859 902 239,20	854 479 029,30	-5 423 209,90
за рахунок власних доходів за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатност...	35 568 757,60	33 579 736,60	-1 989 021,00
за рахунок коштів Державного бюджету України на фінансове забезпечення виплати пенсій	248 953 744,00	246 754 437,90	-2 199 306,10
за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття...	322 796,90	33 910,80	-288 886,10

*Вище наведена таблиця не відображає усі дані та показники виконання бюджету, а лише слугує для приблизного ознайомлення з найбільш цікавими та показовими формами його виконання.

Залишок коштів на початок року виконано у повному обсязі, відхилень від плану відсутнє, що свідчить про правильність планових розрахунків стартових коштів Фонду. Загальна сума надходжень виконана на рівні 860 672 216,5 тис. грн, що на 3 072 686,9 тис. грн менше за план.

Основні фактори недостатніх надходжень: зменшення надходжень від загальнообов'язкового державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та від нещасних випадків на 421 578,3 тис. грн; недостатні надходження коштів з Державного бюджету України на фінансову підтримку пенсійних виплат у сумі 781 692,0 тис. грн; значне зменшення надходжень від Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок

безробіття - на 277 942,8 тис. грн, що може бути наслідком зміни механізму фінансування або реального зменшення потреби у відповідних витратах.

Загальна сума витрат склала 854 479 029,3 тис. гривень, що на 5 423 209,9 тис. гривень менше від планового рівня. Невиконання витрат спостерігалось за всіма основними напрямками, а саме: за рахунок власних надходжень від загальнообов'язкового державного соціального страхування - на 1 989 021,0 тис. гривень; за рахунок коштів Державного бюджету України на виплату пенсій - на 2 199 306,1 тис. гривень; за рахунок коштів Фонду страхування на випадок безробіття - на 288 886,1 тис. гривень. Таким чином, бюджет Пенсійного фонду України у 2024 році характеризується збалансованим невиконанням як доходів, так і витрат, що свідчить про загальну збалансованість фінансових потоків та обачність використання бюджетних коштів в умовах обмеженого фінансування.

2.2. Загальна структура доходів та видатків Пенсійного фонду України

Доходи Пенсійного фонду слід розглядати як сукупність централізованих фінансових ресурсів публічно-правового характеру, що формуються в межах системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та призначені для забезпечення реалізації конституційно закріплених соціальних гарантій у сфері пенсійного забезпечення. В економіко-правовому аспекті вони є результатом перерозподілу частини валового внутрішнього продукту між суб'єктами економіки та соціальними групами населення з метою фінансування поточних і довгострокових пенсійних зобов'язань держави. Базовим джерелом формування доходів Пенсійного фонду виступають обов'язкові страхові платежі, що справляються у формі єдиного соціального внеску, який сплачується роботодавцями, самозайнятими особами та іншими категоріями застрахованих осіб відповідно до норм чинного законодавства; економічна природа цих надходжень ґрунтується на принципах солідарності поколінь, обов'язковості участі у страхуванні та еквівалентності між страховим стажем і розміром пенсійних прав. Обсяг і стабільність страхових доходів визначаються динамікою

ринку праці, рівнем зайнятості, фондом оплати праці, ступенем формалізації трудових відносин, а також ефективністю адміністрування внесків і контролю за їх сплатою, що зумовлює високу залежність фінансового стану Пенсійного фонду від макроекономічної кон'юнктури.

Важливою складовою доходної частини є трансферти з Державного бюджету, які мають компенсаторний і регулюючий характер та спрямовуються на покриття дефіциту Пенсійного фонду, фінансування пенсійних виплат, не забезпечених страховими внесками, а також реалізацію соціальних зобов'язань держави щодо окремих категорій населення; такі надходження відображають механізм фіскального вирівнювання та міжсекторного перерозподілу фінансових ресурсів у національній економіці. Доходи Пенсійного фонду також включають неподаткові надходження у вигляді штрафних санкцій, пені та інших фінансових стягнень, що застосовуються за порушення законодавства у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, які виконують не лише фіскальну, а й превентивну функцію, спрямовану на забезпечення платіжної дисципліни платників внесків.

Окремим елементом доходної бази є кошти, що надходять у порядку відшкодування фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, призначених на пільгових умовах за роботу в шкідливих, важких або особливо небезпечних умовах праці, що відповідає принципу економічної відповідальності роботодавців за використання праці в умовах підвищеного соціального ризику.

У межах, визначених законодавством, до доходів Пенсійного фонду можуть також належати фінансові результати від розміщення тимчасово вільних коштів, однак у солідарній пенсійній системі ці надходження мають допоміжний характер і не відіграють системоутворюючої ролі. У сукупності доходи Пенсійного фонду є інституційно зумовленим фінансовим інструментом соціальної політики держави, від адекватності та збалансованості якого залежить фінансова стійкість пенсійної системи, рівень пенсійного забезпечення населення та здатність держави виконувати свої довгострокові соціально-економічні зобов'язання.

У 2022 році загальні доходи бюджету Пенсійного фонду України склали 620,4 млрд гривень (без урахування залишків на початок року), що на 108,6 млрд гривень або на 21,2% більше, ніж у 2021 році. Основна частина доходів становить 2009 млн гривень (65,1%) порівняно з 2021 роком. При цьому значну роль відіграли кошти з Державного бюджету України, з яких 209,3 млрд гривень (33,7%) було спрямовано на фінансування пенсійних програм, а 6,4 млрд гривень (1,1%) – на виплату житлових субсидій та допомоги. Окремо фінансувалася одноразова грошова допомога ветеранам війни та жертвам фашистських репресій, що відображає соціальну спрямованість бюджету Пенсійного фонду України у воєнний час.

У 2023 році загальні доходи бюджету Пенсійного фонду України зросли до 777,2 млрд гривень, що становило 101,0% від запланованого показника. Порівняно з 2022 роком, надходження зросли на 156,8 млрд гривень, або на 25,3%, що свідчить про підвищення фінансової стійкості Фонду. Надходження від обов'язкового державного пенсійного страхування склали 463,1 млрд гривень, а від обов'язкового державного соціального страхування – 29,6 млрд гривень, з яких 1,8 млрд гривень повернуто до державного бюджету як фінансова допомога Фонду соціального страхування України. Значна частина надходжень сформована за рахунок трансфертів з державного бюджету: 249,8 млрд гривень – на фінансування пенсійних програм та покриття дефіциту Фонду соціального страхування України, 35,4 млрд гривень – на виплату житлових субсидій та допомог, та 1,1 млрд гривень – на інші виплати. Реалізовані надходження від обов'язкового державного пенсійного страхування перевищили план на 11,2 млрд гривень (102,5%), збільшившись на 55,1 млрд гривень або на 13,6% порівняно з 2022 роком, що є наслідком збільшення надходжень від єдиного соціального трансферту.

У 2024 році доходи бюджету Пенсійного фонду України досягли 856,0 млрд гривень, що становило 99,6% від планового показника. Порівняно з 2023 роком загальні доходи зросли на 78,8 млрд гривень або на 10,1%. Надходження від обов'язкового державного пенсійного страхування зросли на 530,9 млрд гривень, а

від обов'язкового державного соціального страхування – на 36,0 млрд гривень. З Державного бюджету України на фінансування пенсійних програм та покриття дефіциту Пенсійного фонду виділено 248,2 млрд гривень, на виплату житлових субсидій та допомог – 39,6 млрд гривень, на інші соціальні виплати – 1,3 млрд гривень. Надходження від обов'язкового державного пенсійного страхування перевищили план на 2,3 млрд гривень (100,4%) та зросли на 71,9 млрд гривень або на 15,7% порівняно з 2023 роком, що свідчить про поступове відновлення режиму оплати праці та збільшення фонду оплати праці.

Таблиця 2.2

Динаміка надходжень доходів за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням Пенсійного фонду України, млн грн

№	Регіон	2022 рік	2023 рік	2024 рік
1	АР Крим	0	0	0
2	Вінницька	12 445,30	13 718,70	15 409,60
3	Волинська	8 162,10	9 286,40	10 672,40
4	Дніпропетровська	46 936,00	51 739,10	60 423,60
5	Донецька	10 609,30	10 935,30	11 812,30
6	Житомирська	12 749,90	15 116,70	16 312,60
7	Закарпатська	9 138,30	9 822,80	11 048,50
8	Запорізька	10 892,30	10 838,40	11 259,30
9	Івано-Франківська	9 612,60	10 872,40	12 262,30
10	Київська	15 526,00	19 075,60	22 816,80
11	Кіровоградська	6 958,30	6 703,30	8 284,00
12	Луганська	3 545,10	2 610,40	3 042,50
13	Львівська	31 938,20	36 164,30	39 935,80
14	Миколаївська	11 147,60	12 481,10	13 880,20
15	Одеська	23 900,00	28 170,20	32 156,50
16	Полтавська	11 496,70	14 292,50	17 154,50
17	Рівненська	9 615,60	11 180,00	13 341,20
18	Сумська	8 528,00	9 175,30	10 915,20

19	Тернопільська	6 596,10	7 108,90	7 484,20
20	Харківська	24 770,30	28 150,30	32 757,40
21	Херсонська	4 331,40	5 387,70	5 013,80
22	Хмельницька	11 118,80	12 375,40	13 621,70
23	Черкаська	10 701,70	12 752,70	14 311,00
24	Чернівецька	5 551,70	6 254,70	6 923,60
25	Чернігівська	8 740,00	10 997,70	12 599,30
26	м. Київ	88 785,50	104 104,00	127 146,90
27	м. Севастополь	0	0	0
28	Центральний апарат	50,5	31,8	279,7

Джерело: [1,2,3]

У більшості регіонів спостерігається стабільне зростання показників у період 2022–2024 років. 2024 рік є піковим майже для всіх регіонів, що відображає процеси відновлення та компенсації. Лідери за абсолютними показниками - м. Київ. Зростання за два роки становить понад 43%.

Серед регіонів: Дніпропетровська, Харківська, Львівська та Одеська. Це економічно потужні та демографічно спроможні регіони. Регіони з помірним стабільним зростанням є: Вінницька, Полтавська, Київська, Хмельницька, Черкаська області, які демонструють поступове та передбачуване зростання без різких коливань. Проблемні та нестабільні регіони Луганська область: спад у 2023 році порівняно з 2022 роком, незначне відновлення у 2024 році Херсонська область: зростання у 2023 році спад у 2024 році. Це безпосередньо пов'язано з військовими операціями та захопленням/окупацією цих територій. Центральний апарат: Різке зростання у 2024 році (з 31,8 до 279,7), може свідчити про централізацію функцій або перерозподіл влади.

Видатки Пенсійного фонду України є ключовим елементом фінансового механізму реалізації державної пенсійної політики та виконують системоутворюючу роль у забезпеченні соціальної стабільності, відтворенні

трудового потенціалу й підтриманні рівня життя осіб, які втратили або обмежили здатність до праці з причин віку, інвалідності чи втрати годувальника. За своєю економічною природою видатки Пенсійного фонду відображають перерозподільчі процеси в межах солідарної пенсійної системи, у межах яких частина створеного в економіці валового внутрішнього продукту через механізм обов'язкових страхових внесків і бюджетних трансфертів спрямовується на фінансування поточних пенсійних зобов'язань держави.

Структура видатків Пенсійного фонду України формується відповідно до законодавчо визначених напрямів пенсійного забезпечення та соціального страхування і характеризується високим ступенем соціальної спрямованості. Домінуючу частку у загальному обсязі видатків становлять витрати на виплату пенсій за віком, які є базовою складовою солідарної системи та охоплюють основну масу пенсіонерів. Ці видатки залежать від демографічної структури населення, рівня зайнятості, тривалості страхового стажу, середньої заробітної плати, а також від параметрів пенсійної формули, що визначає співвідношення між трудовим внеском особи та розміром її пенсійних прав. Зростання питомої ваги осіб пенсійного віку внаслідок старіння населення об'єктивно зумовлює підвищення навантаження на Пенсійний фонд і посилює потребу в додаткових фінансових ресурсах для забезпечення платоспроможності системи.

Суттєве місце у видатках Пенсійного фонду займають виплати пенсій по інвалідності, які мають чітко виражений соціально-захисний характер і спрямовані на компенсацію втрати доходу внаслідок стійкого порушення здоров'я. Розмір і динаміка цих видатків значною мірою залежать від стану системи охорони здоров'я, рівня виробничого травматизму, умов праці, а також від наслідків надзвичайних ситуацій і воєнних дій, які призводять до зростання кількості осіб з інвалідністю. В умовах воєнного стану зазначений напрям видатків набуває особливої актуальності, оскільки потребує одночасного забезпечення фінансової стійкості Пенсійного фонду та виконання підвищених соціальних зобов'язань держави.

Окремою складовою є видатки на пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника, які виконують функцію соціального страхування сімей від ризику раптової втрати основного джерела доходу. Ці виплати мають не лише економічне, а й значне соціально-психологічне значення, оскільки сприяють зниженню рівня бідності серед найбільш уразливих домогосподарств та забезпечують мінімальні умови для їх соціальної інтеграції. Обсяг таких видатків залежить від рівня смертності працездатного населення, структури зайнятості та демографічних процесів, що відбуваються в країні.

Важливою статтею видатків Пенсійного фонду є фінансування пенсій, призначених на пільгових умовах та за вислугу років. Цей напрям відображає особливості національного ринку праці та історично сформовану систему соціальних гарантій для працівників окремих професій і галузей, що характеризуються підвищеним рівнем шкідливості, небезпеки або соціальної значущості. Водночас значна частка пільгових пенсій створює додатковий фінансовий тиск на солідарну систему, оскільки зменшує середній період сплати страхових внесків і збільшує тривалість отримання пенсійних виплат, що негативно впливає на баланс доходів і видатків Пенсійного фонду.

Крім безпосередніх пенсійних виплат, до складу видатків Пенсійного фонду входять витрати, пов'язані з фінансуванням надбавок, підвищень, індексацій та інших компенсаційних доплат, які застосовуються з метою підтримання купівельної спроможності пенсій в умовах інфляції та економічної нестабільності. Механізм індексації є важливим інструментом соціального захисту, однак водночас він підвищує чутливість видаткової частини бюджету Пенсійного фонду до макроекономічних коливань і потребує узгодження з можливостями дохідної бази.

Адміністративні видатки Пенсійного фонду України, хоча й мають відносно невелику питому вагу у загальному обсязі витрат, відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування пенсійної системи. Вони охоплюють витрати на утримання органів Фонду, розвиток інформаційних систем, обслуговування персоніфікованого обліку страхових

внесків, адміністрування виплат та взаємодію з іншими державними інституціями. Рационалізація адміністративних витрат і впровадження цифрових технологій розглядаються як один із напрямів підвищення ефективності використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду без зниження рівня соціальних гарантій.

Загалом видатки Пенсійного фонду України відображають складний комплекс економічних, демографічних та інституційних факторів і перебувають у тісному взаємозв'язку з бюджетною, податковою та соціальною політикою держави. Хронічний дефіцит фінансових ресурсів, що покривається за рахунок трансфертів з Державного бюджету, свідчить про структурні дисбаланси солідарної пенсійної системи та актуалізує необхідність її подальшого реформування. У цьому контексті оптимізація структури видатків Пенсійного фонду, підвищення адресності соціальної підтримки, розширення страхових принципів та поступове впровадження багаторівневої пенсійної моделі розглядаються як ключові умови забезпечення довгострокової фінансової стійкості пенсійного забезпечення в Україні.

Соціальний захист інвалідів похилого віку в Україні здійснюється через пенсійну систему з метою задоволення їхніх матеріальних інтересів та потреб. Незважаючи на воєнну ситуацію, економічні зміни та реформи, ефективність роботи Пенсійного фонду України залишається на низькому рівні, як у регіонах, так і в країні в цілому. Зниження економічної ефективності, низька заробітна плата та висока інфляція призводять до невідповідності між розміром пенсії за віком особи та часткою її праці протягом трудового життя, а також недооцінки реальної ваги пенсій.

Платіжна криза та складне фінансове становище підприємств призвели до несвоєчасної та недостатньої сплати пенсійних внесків, а також збільшення розміру заборгованості з пенсійних виплат населенню. Враховуючи, що рівень пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни, актуальність питання аналізу джерел формування та використання коштів Пенсійного фонду України є дуже важливою.

Таблиця 2.3

**Порівняння структури видатків Пенсійного фонду України у
2022–2024 роках, млрд грн**

Тип виплати	2022	2023	2024
на пенсійні виплати	574,3	671,4	736,2
на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку на виробництв	x	28,3	33,6
на виплату житлових субсидій та пільг (без урахування витрат на послуги доставки)	6,4	35,2	39,4
на виплату разової грошової до Дня Незалежності України та на виплату щомісячної грошової допомоги деяким категоріям громадян з числа осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною	0,8	0,9	1,3
оплата послуг з виплати та доставки пенсійних, страхових та інших виплат	2,5	2,7	2,8
за рахунок власних доходів за ЗДПС на формування резерву коштів для виплати пенсій особам, які проживають на тимчасово окупованих територіях України	x	0,1	33
на фінансування адміністративних витрат, пов'язаних із виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду України	6,1	7,7	8,2
загальні видатки	590,1	746,3	854,5

Джерело: побудовано на основі [1,2,3]

У 2022 році пенсійні виплати склали 574,3 млрд гривень (включаючи виплату підвищених пенсій (індексація з коефіцієнтом 1,14)).

У 2023 році на пенсійні виплати було виділено 671,4 млрд гривень, з яких 6,1 млрд гривень – на виплату підвищених пенсій (індексація з коефіцієнтом 1,197).

У 2024 році на пенсійні виплати було виділено 736,2 млрд гривень, з яких 3,1 млрд гривень – на виплату підвищених пенсій (індексація з коефіцієнтом 1,0796).

У 2022–2024 роках загальні видатки Пенсійного фонду України мали стабільну тенденцію до зростання, що свідчить про посилення соціальної функції держави в умовах воєнного стану та збільшення кількості соціальних виплат.

Пенсії традиційно займають найбільшу питому вагу у структурі витрат. Їх обсяг збільшився з 574,3 млрд гривень у 2022 році до 736,2 млрд гривень у 2024 році. Зростання зумовлене індексацією пенсій, підвищенням мінімальних соціальних стандартів та збільшенням навантаження на солідарну систему.

Видатки на обов'язкове державне соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності та від нещасних випадків з'явилися у 2023 році, а у 2024 році вони зросли з 28,3 до 33,6 млрд гривень. Це є наслідком передачі відповідних функцій Пенсійному фонду України та розширення його повноважень.

Спостерігалось значне збільшення витрат на житлові субсидії та допомоги: з 6,4 млрд гривень у 2022 році до 39,4 млрд гривень у 2024 році. Така динаміка є наслідком підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги та розширення кола отримувачів державної підтримки.

Витрати на одноразові та щомісячні грошові допомоги окремим категоріям громадян залишаються незначними в загальній структурі, але мають поступову тенденцію до зростання (з 0,8 до 1,3 млрд гривень).

Витрати на виплату пенсій та оплату послуг доставки помірно зросли, що свідчить про відносну стабільність механізмів виплат.

Особливу увагу слід звернути на кошти на формування резерву для виплати пенсій особам, які проживають на тимчасово окупованих територіях: у 2024 році цей показник різко зріс до 33 млрд гривень, що свідчить про посилення державних фінансових гарантій для таких громадян.

Адміністративні витрати Пенсійного фонду України також зросли з 6,1 млрд гривень у 2022 році до 8,2 млрд гривень у 2024 році, проте їхня частка в

загальних витратах залишається відносно невеликою, що характеризує сприятливий рівень адміністративних витрат.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Основні проблеми функціонування пенсійної системи в сучасних умовах

Пенсійна система є одним із ключових інститутів соціальної держави, що виконує функцію перерозподілу доходів між поколіннями та забезпечує матеріальну підтримку осіб після завершення їх трудової діяльності. У сучасних умовах її функціонування відбувається під впливом глибоких соціально-економічних трансформацій, які істотно ускладнюють виконання основних завдань пенсійного забезпечення. Сукупність демографічних, фінансово-економічних, інституційних та соціальних чинників формує системну кризу пенсійних моделей, що проявляється у зниженні фінансової стійкості, зростанні дефіцитності та зменшенні рівня соціальної справедливості пенсійних виплат.

Однією з визначальних проблем функціонування пенсійної системи є негативна демографічна динаміка, що характеризується процесами старіння населення, скороченням народжуваності та зменшенням чисельності економічно активного населення. Збільшення частки осіб пенсійного віку за одночасного зменшення кількості платників страхових внесків призводить до істотного дисбалансу між доходами та видатками пенсійних фондів. У солідарних пенсійних системах, де пенсійні виплати фінансуються за рахунок поточних внесків працюючих, це створює надмірне навантаження на одного застрахованого та посилює залежність пенсійної системи від державної підтримки. Демографічне старіння має довгостроковий характер, а його наслідки є кумулятивними, що значно ускладнює прогнозування та стратегічне планування розвитку пенсійного

забезпечення.

Фінансова неспроможність пенсійної системи проявляється у хронічному дефіциті пенсійних фондів, який формується під впливом низки взаємопов'язаних чинників. Низький рівень зайнятості, поширення нестандартних форм трудових відносин, тінізація економіки та обмежені можливості зростання фонду оплати праці зменшують обсяги надходжень страхових внесків. Водночас зростання кількості пенсіонерів, наявність пільгових пенсій та спеціальних режимів пенсійного забезпечення збільшують видаткову частину системи. У результаті держава змушена регулярно здійснювати трансферти з державного бюджету для покриття дефіциту пенсійних фондів, що посилює фіскальний тиск та обмежує можливості фінансування інших напрямів соціально-економічного розвитку.

Важливою проблемою є низький рівень пенсійних виплат, який не забезпечує гідного рівня життя осіб похилого віку та не відповідає принципам соціальної справедливості. Розмір пенсій значною мірою залежить від величини заробітної плати, з якої сплачувалися страхові внески протягом трудового життя. Низькі доходи населення, характерні для економік з перехідним типом розвитку, призводять до формування недостатніх пенсійних прав і, як наслідок, до збереження високого рівня бідності серед пенсіонерів. Нерегулярна індексація пенсійних виплат у поєднанні з інфляційними процесами знижує їх купівельну спроможність та посилює соціальну напруженість у суспільстві.

Суттєвим чинником дестабілізації пенсійної системи є значні масштаби тіньової економіки та неформальної зайнятості. Отримання заробітної плати поза офіційним обліком призводить до ухилення від сплати страхових внесків, що безпосередньо скорочує доходну базу пенсійних фондів. Водночас працівники, залучені до неформального сектору, втрачають право на повноцінне пенсійне забезпечення в майбутньому, що формує потенційні соціальні ризики та збільшує навантаження на систему соціальної допомоги. Таким чином, тінізація ринку праці має подвійний негативний ефект, одночасно послаблюючи фінансову стійкість пенсійної системи та знижуючи рівень соціального захисту населення.

Проблеми функціонування пенсійної системи посилюються через її структурну однобічність, що проявляється у надмірній залежності від солідарного рівня пенсійного забезпечення. Недостатній розвиток накопичувальних та добровільних пенсійних програм обмежує можливості диверсифікації джерел пенсійних доходів і підвищує вразливість системи до демографічних та економічних коливань. Відсутність ефективних механізмів довгострокового інвестування пенсійних накопичень знижує потенціал формування додаткових ресурсів для пенсійних виплат та стримує розвиток фінансових ринків.

Вагомою проблемою є низький рівень довіри населення до пенсійної системи та державних інститутів, що її адмініструють. Часті зміни пенсійного законодавства, відсутність чіткої довгострокової стратегії розвитку пенсійного забезпечення та недостатня прозорість управління пенсійними коштами формують у громадян відчуття нестабільності та невизначеності. Це знижує мотивацію до легальної зайнятості та участі у добровільних накопичувальних програмах, що, у свою чергу, негативно позначається на фінансовій базі пенсійної системи.

Додатковим фактором, що ускладнює ефективне функціонування пенсійного забезпечення, є низький рівень фінансової грамотності населення. Більшість громадян не усвідомлює взаємозв'язок між розміром сплачених внесків і майбутніми пенсійними виплатами, що обмежує можливості свідомого пенсійного планування. Недостатнє розуміння принципів роботи накопичувальних механізмів зменшує зацікавленість у формуванні довгострокових заощаджень та підвищує залежність від державних трансфертів у старості.

Пенсійна система також відображає та відтворює соціальну нерівність, що існує в суспільстві. Особи з переривчастим трудовим стажем, жінки, які тривалий час перебували у відпустках по догляду за дітьми, самозайняті та працівники неформального сектору опиняються в менш сприятливому становищі з точки зору пенсійного забезпечення. Це підвищує ризик бідності серед літніх людей та потребує додаткових

соціальних гарантій, що створює додаткове навантаження на державні фінанси.

Сучасні кризові явища, зокрема економічні спади, пандемії та воєнні дії, суттєво посилюють наявні проблеми пенсійної системи. Скорочення економічної активності, зростання безробіття, міграційні процеси та зниження доходів населення негативно впливають на надходження страхових внесків, водночас збільшуючи потребу у соціальних виплатах. У таких умовах забезпечення стабільності пенсійної системи стає одним із ключових викликів державної соціальної політики.

Отже, функціонування пенсійної системи в сучасних умовах характеризується наявністю комплексу взаємопов'язаних проблем, що мають довгостроковий та системний характер. Їх подолання потребує комплексного підходу, спрямованого на демографічне оздоровлення, детінізацію ринку праці, розвиток багаторівневої пенсійної системи, підвищення рівня фінансової грамотності населення та формування стабільної й прогнозованої державної пенсійної політики. Лише за умови реалізації таких заходів пенсійна система зможе виконувати свою соціальну функцію та забезпечувати гідний рівень життя громадян у похилому віці.

3.2. Перспективи розвитку накопичувального рівня пенсійної системи.

Використання накопичувального пенсійного страхування у функціонуванні вітчизняної пенсійної системи, безсумнівно, вимагає створення відповідної правової бази, яка б сприяла ефективному регулюванню всієї моделі фінансових відносин на її другому та третьому рівнях. Адже саме законодавчі акти є важливими інструментами, що регулюють відносини держави з її громадянами у сфері пенсійного забезпечення. Нормативно-правові документи сприяють кращій реалізації принципу накопичувального пенсійного страхування у практичній діяльності суб'єктів пенсійної системи громадян. Тому правове регулювання накопичувального пенсійного страхування буде важливим фактором підвищення довіри громадян та покращення їхнього рівня життя після виходу на пенсію. Таким чином, для забезпечення ефективної та соціально справедливої системи пенсійних відносин у сфері соціального забезпечення громадян необхідно створити відповідні правові передумови для належного функціонування обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування.

Національна пенсійна система громадян давно потребує суттєвих реформ, і одним із головних завдань є вдосконалення її законодавчої бази, що вимагає радикальних змін. Україна давно обрала шлях до європейської інтеграції, але саму якість життя потребує наближення до стандартів європейських країн, зокрема, шляхом забезпечення громадянам належного соціального захисту та гідних пенсій. Існуюча пенсійна система не може забезпечити людей похилого віку достатніми доходами через відсутність соціальної справедливості, значний дефіцит бюджету Пенсійного фонду України (ПФУ) та недовіру населення до системи недержавних пенсійних фондів (НПФ). У зв'язку з цим необхідно спрямувати зусилля науковців на розробку та посилення заходів, які сприятимуть формуванню оптимального механізму функціонування вітчизняної пенсійної системи. Тому одним із пріоритетних напрямків подальшого реформування пенсійної системи в Україні є запровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування. А для успішної реалізації цього питання

необхідно підготувати відповідну нормативно-правову базу, яка сприятиме регулюванню фінансово-правових відносин на другому рівні пенсійної системи.

Пенсійна система України постійно перебуває під впливом різних факторів. Зокрема, демографічні та економічні, соціально-політичні та соціальні процеси, що відбуваються в країні, тісно взаємопов'язані та впливають на загальний стан і тенденції розвитку сучасної пенсійної системи громадян. Враховуючи вплив цих факторів на рівень пенсійного забезпечення людей похилого віку, можна зазначити, що створення оптимальної пенсійної моделі є досить складним завданням, яке вимагає тривалої та кропіткої роботи, в тому числі від громадянського суспільства. Для успішного реформування національної пенсійної системи необхідно розробити та сформуванати правову базу, яка сприятиме вирішенню поставлених завдань та встановленню оптимальних фінансових відносин у сфері пенсійного забезпечення. Як показує досвід європейських країн, відсутність повноцінної законодавчої бази суттєво знижує ефективність реалізованих пенсійних реформ. Це пояснюється тим, що правовий аспект відіграє важливу роль у процесі реформування моделі пенсійної системи. Пенсійні відносини регулюються законодавчими та нормативними актами, зокрема: Конституцією України, законами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, постановами та розпорядженнями Ради директорів Пенсійного фонду України, а також міжнародними договорами та іншими нормативно-правовими актами.

Конституція України [14] є найвищим правовим актом, норми якого мають пряму дію. Стаття 46 Конституції України визначає право громадян на соціальний захист, яке включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника або безробіття з обставин, що не залежать від них, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це конституційне право включає: обов'язкове державне соціальне страхування, що здійснюється за рахунок страхових внесків, що сплачуються громадянами, підприємствами, установами та організаціями, а також фінансується з бюджету та інших джерел соціального страхування; створену мережу

державних, комунальних та приватних установ для осіб, які потребують догляду. Пенсії та інші соціальні виплати та допомоги, які є основним джерелом існування, повинні забезпечувати рівень життя не нижчий за прожитковий мінімум, встановлений законом.

Таким чином, Основний Закон України встановлює, що пенсії є основним джерелом існування та мають забезпечувати рівень життя, не нижчий за прожитковий мінімум, встановлений законом [14]. Однак, ми вважаємо, що пенсійне забезпечення має бути значно вищим за цей мінімальний рівень, оскільки такі категорії людей вважаються особливо вразливими, тому вони потребують соціальної підтримки та заслуговують на вищі пенсії. Для забезпечення гідного рівня життя громадян та високих доходів у старості, другий рівень національної пенсійної системи має бути повноцінно функціонуючим, оскільки уповільнення його впровадження призведе до втрат як у соціальному, так і в економічному житті країни.

Таким чином, реформування вітчизняної пенсійної системи є важливим кроком на непростому шляху забезпечення законного права громадян на їх соціальний захист. Варто зазначити, що формування необхідної законодавчої бази для переходу до повноцінної трирівневої моделі пенсійної системи було закладено у 2003 році завдяки прийняттю Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [15] та «Про недержавне пенсійне страхування» [16]. Так, перший з них не лише регулює функціонування солідарної системи (I рівень), але й передбачає створення накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (II рівень), але його впровадження відкладається з року в рік. А другий закон створив необхідні умови для запровадження в Україні з 2004 року третього рівня – недержавної системи пенсійного страхування (НПЗ). Наразі вітчизняне пенсійне страхування регулюється понад тридцятьма нормативно-правовими актами. На нашу думку, концептуальні основи трирівневої пенсійної системи України, закріплені в чинному пенсійному законодавстві, є правильними. Основні принципи її функціонування, суб'єкти та джерела формування пенсійних виплат

за рівнями внутрішньої пенсійної системи зведено в Таблиці 1. Основним законодавчим актом, що формує всю пенсійну систему громадян, є Закон України «Про обов'язкове державне пенсійне страхування», прийнятий Верховною Радою України 9 липня 2009 року, який визначає її принципи та функції. 200. Національна система обов'язкового державного пенсійного страхування за рахунок коштів Пенсійного фонду формується за рахунок страхових внесків роботодавців та інших джерел фінансування, передбачених бюджетом та законом, а також призначення, перерахунок та виплата пенсій, надання окремих видів соціальних послуг. Вона також регулює порядок створення накопичувального пенсійного фонду та його фінансування за рахунок витрат, передбачених для виплати за договорами страхування довічної пенсії або виплати одноразових виплат застрахованим особам, членам їхніх сімей та іншим особам, передбаченим цим Законом. Закон України «Про обов'язкове державне пенсійне страхування» складається з трьох частин, безпосередньо присвячених накопичувальній системі пенсійного страхування:

- Частина VII. Виплата пенсій за рахунок накопичувальної системи пенсійного страхування;
- Частина X. Суб'єкти накопичувальної пенсійної системи;
- Частина XI. Збереження пенсійних активів накопичувального фонду [15].

Зокрема, Частина VII цього Закону регулює види пенсійних виплат з коштів накопичувальної пенсійної системи. У ній детально описано порядок укладання та виплати договору довічного пенсійного страхування, умови та порядок отримання одноразової виплати, а також види довічних пенсій.

Вона також передбачає правила, що стосуються накопичувального фонду, джерел формування накопичувальної пенсійної системи та використання її коштів, пенсійних активів організації накопичувального пенсійного страхування, Ради такого фонду, її повноважень та засідань. Вона також визначає питання, що стосуються інвестиційного консультанта, компанії з управління активами (КУА), її повноважень та припинення діяльності.

Таблиця 3.1

Основні принципи функціонування, суб'єкти та джерела пенсійних виплат при формуванні трирівневої пенсійної системи в Україні.

Державне пенсійне забезпечення		Недержавне пенсійне забезпечення
Солідарна система (I Рівень)	Обов'язкова накопичувальна система (II Рівень)	Добровільна накопичувальна система (III Рівень)
Пенсійний фонд України	Накопичувальний фонд / Недержавні пенсійні фонди	Недержавні пенсійні фонди
Із сплачених роботодавцями обов'язкових страхових внесків за працюючих громадян фінансуються виплати пенсій поточним пенсіонерам (накопичення коштів не передбачено)	Роботодавці перераховуватимуть обов'язкові накопичувальні внески із зарплат працівників на їх індивідуальні пенсійні рахунки (передбачено накопичення коштів, їх інвестування та зростання завдяки прибутку від інвестування)	Громадяни та/чи роботодавці робитимуть добровільні накопичувальні внески на індивідуальні пенсійні рахунки учасника в НПФ (передбачено накопичення коштів, їх інвестування та зростання завдяки прибутку від інвестування)
Єдиний соціальний внесок – 22% від заробітку - Збори до ПФУ - Дотації з Держбюджету	Обов'язкові пенсійні внески (2 – 7% від заробітної плати) - Інвестиційний дохід	Індивідуальні та/або корпоративні внески - Інвестиційний дохід

Цей закон приділяє велику увагу конкурсному відбору інвестиційного консультанта, компанії з управління активами, зберігача та аудитора накопичувального фонду. Також детально описує порядок інформування населення, включаючи учасників таких фондів, про стан пенсійних активів

та їхню роботу тощо. Він регулює зберігання пенсійних активів у фінансових інструментах та діяльність їх зберігача, його винагороду та відповідальність. Встановлює вимоги до різних видів договорів, що укладаються в системі накопичень, а також визначає органи, що здійснюють нагляд за сферою обов'язкового пенсійного страхування.

У нашій країні з прийняттям Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» поступово розвивається третій рівень національної пенсійної системи. У нашій країні створюються та функціонують недержавні пенсійні фонди. Кількість учасників цього рівня поступово збільшується, але не такими значними темпами. Це стимулює поступовий розвиток українського фондового ринку, оскільки пенсійні активи учасників недержавної пенсійної системи повинні інвестуватися в цінні папери та інші інвестиційні продукти, передбачені національним законодавством. Поява недержавних пенсійних систем та розвиток фондового ринку сприятимуть подальшому впровадженню обов'язкових платежів.

Накопичувальне пенсійне страхування в Україні, тобто другий рівень пенсійної системи. Правовою основою для реалізації заходів, пов'язаних із впровадженням наступних етапів реформування пенсійної системи, стало прийняття Верховною Радою нового пенсійного законодавства України. Серед нових законів варто відзначити закони «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [17] та «Про збір та нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [18]. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» становить правову основу для реалізації завдань пенсійної реформи в країні в сучасних умовах. Він стосується як єдиної, так і накопичувальної пенсійних систем, а також їх подальшого вдосконалення у формуванні оптимальної національної пенсійної моделі. Щодо обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, було встановлено, що страхові внески, сплачені учасниками накопичувальної системи пенсійного забезпечення до Фонду, є частиною єдиного внеску на обов'язкове державне соціальне страхування та підлягають перерахуванню до накопичувального фонду

пенсійного забезпечення у таких розмірах: у перший рік сплати внеску – 2% за перерахування єдиного внеску на обов'язкове державне соціальне страхування, встановленого для таких учасників, а кожного наступного року – у розмірі, що збільшується на 1% і так далі, доки не досягне 7% та подальшої його сплати в цьому розмірі. Важливою передумовою для запровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування та сплати до неї страхових внесків є підвищення заробітної плати осіб, які є учасниками другого рівня.

Чинний закон описує основні фінансові установи, які мають право брати участь у накопичувальній пенсійній системі, а також регулює їхні відносини та уточнює вимоги держави до них. На початковому етапі функціонування другого рівня пенсійної системи головна роль має належати накопичувальному пенсійному фонду. Закон також передбачає вдосконалення третього рівня пенсійної системи України, що базується на добровільній накопичувальній формі пенсійного страхування. Розроблено спеціальні правила для вдосконалення функціонування недержавних пенсійних фондів, а також уточнено вимоги до осіб, які можуть бути суб'єктами другого рівня.

Значне значення надається участі компаній з управління активами та зберігачів у третьому рівні, а також встановлено додаткові умови для їх участі. Основна увага приділяється інвестуванню пенсійних активів у різні інвестиційні продукти, що регулюються державою на фондовій біржі. Серед них – збільшення ліміту на розміщення пенсійних активів на депозитних рахунках у банківських установах, дозвіл на інвестування в іпотечні цінні папери та надання Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦФР) права встановлювати вимоги до розміщення пенсійних активів на депозитних рахунках та ощадних сертифікатах банків, а також банківських металів та державних цінних паперів у перші роки діяльності недержавного пенсійного фонду.

Розробники Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» відвели особливо важливу роль накопичувальному пенсійному фонду у впровадженні обов'язкових накопичувальних пенсійних програм. Він має виступати однією з основних

фінансових установ другого рівня національної пенсійної системи. На початковому етапі запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи такий пенсійний фонд вестиме облік пенсійних фондів другого рівня шляхом відкриття індивідуальних пенсійних рахунків для своїх учасників. Протягом перших двох років служби обов'язкового накопичувального пенсійного страхування він здійснюватиме адміністрування та управління пенсійними активами відповідно до потреб своїх учасників, а потім передасть цю функцію компанії з управління пенсійними активами.

Відповідно до чинного законодавства, ці компанії обираються за результатами конкурсу, умови якого також чітко встановлені. Накопичувальний фонд здійснює свою діяльність як спеціальний позабюджетний фонд, а його адміністративне управління здійснює Виконавча дирекція Пенсійного фонду України. Його функції досить різноманітні та охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з використанням пенсійних активів учасників накопичувальної пенсійної системи. Виконавча дирекція здійснює організаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Ради накопичувального фонду, яка відкриває поточний рахунок для такого фонду у зберігача, обраного за конкурсом.

У процесі надання послуг Дирекція готує та подає на розгляд Ради Накопичувального фонду проекти документів, що визначають основні напрямки інвестиційної політики та інвестиційні стандарти Накопичувального фонду відповідно до чинного законодавства. Виконавча дирекція вирішує всі організаційні питання, пов'язані з укладанням договорів з відповідними суб'єктами системи другого рівня, які беруть участь в управлінні та використанні пенсійних активів громадян, зокрема: компанією з управління активами, зберігачем, інвестиційним консультантом та аудитором Накопичувального фонду. Правління Накопичувального фонду погоджує укладання цих договорів.

Компанії з управління активами недержавних пенсійних фондів мають велике значення для системи обов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Ці фінансові установи визначають основним завданням своєї діяльності видачу розпоряджень зберігачу щодо інвестування активів

накопичувального пенсійного фонду. КУФ може бути обраний за конкурсом за умови відповідності вимогам законодавства. Вивчаючи суб'єктів другого рівня пенсійної системи, вітчизняні дослідники зазначили, що деякі умови вибору компаній з управління активами змінилися порівняно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Можно підтримати думку науковців, які вважають важливою умовою вимоги нового пенсійного законодавства щодо кваліфікації та досвіду роботи спеціалістів цих компаній, оскільки вони безпосередньо здійснюють функції управління пенсійними активами системи обов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Працівники не повинні займатися підприємницькою діяльністю та не мати судимості за умисні злочини. Їхній професіоналізм значною мірою визначає ефективність використання пенсійних активів учасників накопичувальної пенсійної системи на фондовій біржі.

Однак, варто зазначити, що зміни, що відбуваються в економічному житті країни, вплив світової фінансової кризи, зміни на світовому фондовому ринку та демографічні процеси, що відбуваються в суспільстві, вимагають коригування законодавчої бази для впровадження другого рівня вітчизняної пенсійної системи. Протягом останніх років різні експертні групи, науковці та фахівці у сфері пенсійного забезпечення розробили низку законопроектів щодо механізму та умов впровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, кожен з яких представляє свою модель підсистеми. З пропозиціями щодо законодавчого забезпечення впровадження другого рівня вітчизняної пенсійної системи до Верховної Ради України було подано законопроект «Про загальне обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування» [19]. Він передбачає створення спеціальної фінансової установи, такої як Пенсійний фонд, яка відіграватиме важливу роль у функціонуванні підсистеми другого рівня. Наявність такої фінансової установи відрізняє цю модель від усіх інших, запропонованих раніше. На цю установу покладаються певні функції, які, відповідно до інших законопроектів та чинного пенсійного законодавства, має виконувати Накопичувальний пенсійний фонд.

Згідно з проектом закону, учасникам накопичувальної пенсійної системи пропонується формувати пенсійні портфелі з урахуванням вимог, встановлених окремо для кожного типу. Наприклад, консервативний пенсійний портфель можуть обрати учасники будь-якого віку системи, тоді як збалансований або динамічний тип рекомендується для осіб старше 50 років при виборі цього типу портфеля. Тому рекомендується вибирати тип пенсійного портфеля залежно від віку учасника обов'язкової накопичувальної програми пенсійного страхування. Обов'язкова участь у другому рівні пенсійної системи передбачена практично для всіх громадян працездатного віку.

Порядок зміни пенсійного портфеля учасників системи або уповноважених недержавних пенсійних фондів встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондових бірж. Цій спеціалізованій державній фінансовій установі було надано значну роль в управлінні пенсійними активами та надано достатні повноваження для законодавчого регулювання інвестиційної стратегії використання пенсійних активів у другому рівні пенсійної системи. Проект закону пізніше був частково доопрацьований [20]. Зокрема, було внесено низку змін щодо виключення Пенсійного фонду, Пенсійного казначейства та центрального адміністратора із системи обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, а також щодо врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з їхньою діяльністю. Слід зазначити, що відповідно до чинних нормативно-правових актів та запропонованих законопроектів Національній комісії з цінних паперів та бірж відведено важливу роль у законодавчому регулюванні пенсійних правовідносин.

З огляду на це, Комісія розробила концепцію розвитку другого рівня пенсійної системи з урахуванням світового досвіду пенсійних систем [21], яка також відповідає загальноприйнятим принципам IOPS (Міжнародної організації пенсійних наглядців).

Ця Концепція передбачає такі принципи розвитку національної пенсійної системи другого рівня (далі – система):

- зменшення адміністративних витрат для учасників системи шляхом

використання ефекту «економії масштабу»;

- мінімізація витрат на державний нагляд;
- забезпечення державного контролю за сплатою внесків;
- забезпечення прозорості та зрозумілості системи для її учасників;
- зменшення ризиків, пов'язаних із втратою пенсійних активів;
- забезпечення конкуренції у сфері управління пенсійними активами [21].

- Пропозиції щодо довгострокового обговорення умов та механізмів запровадження другого рівня вітчизняної пенсійної системи обґрунтовані низкою різних законопроектів, поданих до Верховної Ради України, кожен з яких представляє власну модель підсистеми.

Слід зазначити, що у Верховній Раді зареєстровано проект закону «Про накопичувальне пенсійне забезпечення» [22], правила та норми якого становлять для нас науковий інтерес, оскільки він представляє дуже цікаву модель другого рівня вітчизняної пенсійної системи, яка, на нашу думку, відповідає сучасним вимогам та є цілком придатною для використання в Україні.

Проект закону передбачає встановлення обов'язкової участі в накопичувальній системі пенсійного забезпечення для всіх категорій працюючих громадян до досягнення ними 55 років, а також сплату їхніми роботодавцями внесків на пенсійне страхування на користь цих працівників. Так, роботодавці сплачують 1% у перший рік застосування, 1,5% у другий рік та 2% у наступні роки від валової заробітної плати працівника, а держава співфінансує ці внески з державного бюджету України на збалансованій основі. Оскільки накопичувальний пенсійний внесок є складовою єдиного соціального трансферту, важливо, щоб розмір єдиного внеску, що сплачується роботодавцями, залишався незмінним. Працівник, за бажанням, може збільшити розмір своїх внесків на самострахування. Держава співфінансуватиме такі виплати на паритетних засадах у межах 3% від середньої заробітної плати, залежно від виду економічної діяльності.

Державне співфінансування також пропонується на аналогічних умовах для участі фізичних осіб, підприємців та самозайнятих осіб у такій системі, яка буде

для них добровільною. Пенсійні фонди в накопичувальній системі є власністю її учасників у розмірі сум, накопичених на індивідуальних пенсійних рахунках громадян, а у разі смерті застрахованої особи право власності на її накопичені пенсійні кошти переходить до законних спадкоємців. Запропоновано інтегровану модель функціонування накопичувальної пенсійної системи, яка забезпечить накопичення внесків зі створених державою внесків протягом перехідного періоду, після чого учасники системи матимуть можливість обрати будь-який з уповноважених недержавних пенсійних фондів, куди вони сплачуватимуть внески на свою користь та формуватимуть пенсійні накопичення.

Облік учасників накопичувальної пенсійної системи в недержавних пенсійних фондах здійснюватиметься уповноваженими адміністраторами Національного пенсійного фонду. Управління активами недержавних пенсійних фондів здійснюватиметься уповноваженими компаніями з управління активами. Управління активами недержавних пенсійних фондів здійснюватиметься уповноваженими компаніями з управління активами.

Пенсійні заощадження зберігаються уповноваженими депозитарними банками, допущеними до другого рівня національної пенсійної системи з їх дозволу. Авторизація депозитаріїв, компаній з управління активами, недержавних пенсійних фондів та адміністраторів здійснюватиметься відповідно до вимог до відбору, зазначених у цьому законопроекті. Дозвіл видає державний регулятор – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Після завершення перехідного періоду пропонується децентралізована модель функціонування накопичувальної пенсійної системи з можливістю самостійного вибору учасниками системи недержавного пенсійного фонду, який формуватиме їхні пенсійні заощадження. Водночас, функціонування статутного фонду серед недержавних пенсійних фондів, створених та контрольованих державою, дозволить учасникам, які не змогли визначитися з вибором недержавного фонду, залишатися учасниками статутного пенсійного фонду. Пенсійні фонди учасників накопичувальних пенсійних фондів будуть захищені від інфляційних впливів та знецінення переважно шляхом інвестування в консервативні фінансові

інструменти.

Обмеження щодо інвестування пенсійних заощаджень встановлюються цим законопроектом, з акцентом на консервативну інвестиційну стратегію. Передбачається створення системи гарантій пенсійних накопичень в обов'язковому пенсійному забезпеченні, що підвищить стабільність системи та впевненість її учасників у збереженні своїх заощаджень. Слід зазначити, що додаткова система гарантій збереження пенсійних активів у накопичувальній системі пенсійного забезпечення передбачається жорсткими вимогами до прийняття до системи та моніторингу діяльності її суб'єктів, що обслуговують активи учасників цієї системи, які реалізуються державними регуляторами, передбаченими цим законопроектом. Тому в перехідний період передбачено конкурентну архітектуру накопичувальної системи пенсійного забезпечення з елементами централізації, системою державного контролю та гарантіями збереження накопичувальних пенсійних фондів.

Проект закону "Про накопичувальне пенсійне забезпечення" є дуже цікавим з наукової точки зору та може бути застосований на практиці. Він визначає основні фінансові установи другого пенсійного рівня, регулює їх діяльність відповідно до законодавчої бази, визначає вимоги до їх можливої діяльності, а також визначає обсяг їхніх функцій та повноважень.

Зокрема, впровадження такої моделі обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, перш за все, дозволить:

державі:

- трансформувати пенсійну систему громадян України, надавши їй додаткову підтримку – обов'язкову накопичувальну систему;

- розвивати пенсійну систему громадян;

- вирішити проблему підвищення рівня соціальної захищеності громадян та економічного зростання країни, оскільки особисті заощадження фізичних осіб, сформовані в обов'язковій накопичувальній системі, згодом інвестуються в економіку;

- запровадити обов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення як один із

додаткових елементів пенсійної системи (тобто другого рівня), метою якого є:

формування пенсійних накопичень;

- збільшення загального коефіцієнта покриття як основного показника достатності пенсійних виплат;

- залучення потужних внутрішніх довгострокових інвестиційних ресурсів;

- сприяння збільшенню інвестицій в економіку країни;

- встановити правові, економічні та організаційні засади обов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні, що дозволить забезпечити необхідні нормативно-правові та організаційні умови для впровадження другого рівня вітчизняної пенсійної системи;

- створення правових основ для впровадження другого рівня пенсійної системи, тобто обов'язкової накопичувальної частини пенсійної системи;

- підвищення рівня соціального захисту людей пенсійного віку;

- залучення потужних внутрішніх довгострокових інвестиційних ресурсів;

це сприятиме збільшенню інвестицій у вітчизняну економіку.

для громадян:

- впровадження додаткових індивідуальних пенсійних накопичень на старість;

- отримання додаткових пенсійних виплат після досягнення пенсійного віку за рахунок внесків до обов'язкової накопичувальної пенсійної системи;

- інвестування внесків протягом усього накопичувального періоду;

- контроль накопичення коштів, зарахованих на індивідуальний пенсійний рахунок особи;

- успадкування коштів, накопичених на індивідуальному пенсійному рахунку;

- підвищення рівня пенсійного забезпечення після виходу на пенсію;

- формування обов'язкових індивідуальних пенсійних накопичень, які в майбутньому забезпечать джерело додаткових пенсійних виплат до їхніх пенсій, отриманих із солідарної системи, що, у свою чергу, покращить їхнє забезпечення у старості.

Вивчивши цей закон, можна зробити кілька висновків:

- форма участі в накопичувальній системі може бути обов'язковою та добровільною для різних категорій осіб;
- у солідарній пенсійній системі застраховані особи та страхувальники, що беруть участь у страхових відносинах, є однаковими;
- накопичувальний пенсійний фонд, який акумулює кошти учасників пенсійної програми, може бути встановлений державним або недержавним;
- якщо пенсійна подія пов'язана лише з досягненням пенсійного віку, солідарна система передбачає ширшу диференціацію видів пенсій; - розмір внесків на пенсійне страхування встановлюється державою як для першого, так і для другого рівнів, проте в обов'язковій накопичувальній пенсійній системі він значно нижчий, ніж у солідарній системі, хоча щорічно збільшується на 1% - 2%, співфінансується державою на збалансованій основі в межах 3% та є частиною єдиного внеску; - діяльність накопичувальних пенсійних фондів не є тотожною діяльності Пенсійного фонду, оскільки вона спрямована не лише на розподіл та виплату пенсій, а й на накопичення пенсійних внесків шляхом їх подальшого інвестування з метою отримання прибутку та захисту їх від впливу інфляції та інших несприятливих економічних процесів.

Згідно з проектом закону, основними суб'єктами накопичувальної пенсійної системи є: платники податків накопичувальних внесків; учасники системи; уповноважені пенсійні фонди; уповноважені компанії з управління активами; уповноважені зберігачі активів; уповноважені адміністратори; уповноважені страхові організації; уповноважені банки; Адміністратор Єдиного соціального реєстру; Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів; Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику.

Саме ці установи зобов'язані забезпечувати ефективне використання фінансованих страхових програм на другому рівні системи, захищати пенсійні активи їх учасників та створювати для них оптимальні інвестиційні портфелі. Варто також зазначити, що найбільш обговорюваним питанням, яке породжує

суперечності в академічному середовищі, серед експертів у сфері пенсійного забезпечення, є захист пенсійних активів учасників фінансованих програм. Проект закону "Про остаточне пенсійне забезпечення" спрямований на створення таких правових умов, які захищають пенсійні активи громадян від проявів різних фінансових ризиків. Він передбачає створення системи гарантування пенсійних накопичень в обов'язковому накопичувальному пенсійному забезпеченні.

Національна комісія з цінних паперів та бірж також відіграватиме важливу роль у вирішенні цих питань. Він має відігравати важливу роль у здійсненні державного регулювання та контролю за зберіганням та використанням активів пенсійних фондів другого рівня. Він виконуватиме функції моніторингу використання пенсійних коштів учасниками другого рівня, їхніх інвестицій в окремі інвестиційні продукти, а також дотримання вітчизняного пенсійного законодавства всіма його суб'єктами. Він матиме значні повноваження у сфері функціонування обов'язкової капіталізованої пенсійної системи та, за необхідності, матиме можливість законодавчо регулювати діяльність уповноважених зберігачів, адміністраторів та компаній з управління активами.

У країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) протягом багатьох років ефективно функціонують багаторівневі пенсійні системи, які регулюються відповідною нормативною базою та використовують внутрішні системи накопичувального пенсійного забезпечення, включаючи обов'язкову систему страхування[25]. Наразі в Україні діє єдина модель пенсійної системи, обов'язкова накопичувальна складова пенсійного забезпечення не запроваджена, а недержавна пенсійна система третього рівня розвивається надто повільно, що є наслідком проявів економічної кризи та недовіри громадян до недержавних пенсійних фондів. Така ситуація вимагає значного вдосконалення законодавчої бази, що сприятиме ефективному нормативно-правовому регулюванню відносин у сфері пенсійного страхування.

ВИСНОВКИ

Наведене дослідження дало змогу комплексно осмислити систему державного пенсійного забезпечення в Україні як складний багаторівневий соціально-економічний механізм, що функціонує під впливом демографічних, фінансових, інституційних та політико-правових чинників. У процесі роботи було встановлено, що пенсійне забезпечення є не лише інструментом соціального захисту населення, а й важливим елементом макроекономічної стабільності держави, оскільки масштаби перерозподілу фінансових ресурсів через Пенсійний фонд України безпосередньо впливають на бюджетну систему, ринок праці та рівень добробуту населення.

Дослідження еволюції нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення в Україні засвідчило, що формування національної пенсійної системи відбувалося в умовах трансформації економіки та державного управління, що зумовило її фрагментарність і незавершеність реформ. Попри законодавче закріплення принципів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та проголошення трирівневої моделі пенсійної системи, фактично в Україні домінує солідарний рівень, який перебуває під постійним фінансовим тиском. Це свідчить про структурну диспропорцію між задекларованими цілями пенсійної реформи та реальними механізмами їх реалізації.

Аналіз сутності та специфіки пенсійного забезпечення в Україні показав, що пенсія виконує подвійну функцію: з одного боку, вона є формою відкладеного доходу застрахованої особи, а з іншого – соціальною гарантією мінімального рівня життя у разі втрати працездатності. Водночас сучасна модель пенсійного забезпечення не забезпечує належного рівня заміщення втраченого заробітку, що призводить до зростання ризику бідності серед осіб пенсійного віку. Це зумовлює необхідність переосмислення ролі держави у формуванні пенсійних прав громадян та підвищення відповідальності як роботодавців, так і застрахованих осіб за майбутній рівень пенсійного забезпечення.

Дослідження бюджету Пенсійного фонду України та структури його доходів і видатків дозволило виявити хронічну фінансову нестійкість солідарної системи, що проявляється у значній залежності від трансфертів з Державного бюджету України. Основними чинниками такої ситуації є несприятлива демографічна динаміка, високий рівень тінізації зайнятості та заробітної плати, міграційні процеси, а також наслідки воєнного стану, які суттєво звузили базу надходжень єдиного соціального внеску. Зростання частки бюджетних дотацій у фінансуванні пенсійних виплат свідчить про обмеженість внутрішніх ресурсів Пенсійного фонду та посилює фіскальне навантаження на державу.

Окрему увагу в роботі приділено аналізу зарубіжного досвіду функціонування пенсійних систем, який показав, що найбільш стійкими є моделі, побудовані на поєднанні солідарного, обов'язкового накопичувального та добровільного недержавного рівнів. У країнах Європейського Союзу пенсійні системи характеризуються високим рівнем інституційної довіри, розвиненими фінансовими ринками та ефективними механізмами державного нагляду, що забезпечує довгострокову стабільність пенсійних виплат. Порівняльний аналіз доводить, що імплементація окремих елементів зарубіжного досвіду в Україні можлива лише за умови адаптації до національних економічних та соціальних реалій, а також за наявності послідовної державної політики у сфері пенсійного забезпечення.

У ході дослідження обґрунтовано, що подальший розвиток системи державного пенсійного забезпечення в Україні потребує комплексного підходу, спрямованого на фінансову стабілізацію солідарного рівня, поетапне запровадження обов'язкового накопичувального компонента та стимулювання розвитку недержавного пенсійного страхування. Важливим напрямом удосконалення є підвищення прозорості діяльності Пенсійного фонду України, посилення персоніфікованого обліку пенсійних прав, а також формування довіри населення до пенсійних інститутів. Без вирішення зазначених проблем пенсійна система залишатиметься вразливою до зовнішніх шоків і не зможе виконувати свою ключову соціальну функцію в повному обсязі.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують, що система державного пенсійного забезпечення в Україні перебуває на етапі глибокої трансформації, успішність якої залежить від збалансованості фінансових ресурсів, ефективності інституційного управління та узгодженості соціально-економічної політики держави. Реалізація науково обґрунтованих напрямів реформування пенсійної системи сприятиме підвищенню рівня соціальної справедливості, зменшенню бідності серед осіб похилого віку та забезпеченню довгострокової фінансової стійкості пенсійного забезпечення в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Васильєва Ю. В.* Пенсійне забезпечення в Україні: правові та фінансові аспекти. Київ, 2017. 320 с..
2. *Виговська В.* Сучасні проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 2. С. 45–52.
3. *Волгіна Н. А.* Соціальна економіка : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 723 с..
4. *Волошин В. В.* Законодавчі передумови запровадження накопичувального рівня пенсійної системи // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2019. № 2. С. 12–18.
5. *Грубляк О. І.* Реалії та перспективи пенсійного забезпечення населення України // Науковий вісник ЧНУ. 2021. Вип. 4. С. 40–47.
6. *Діденко Л. В., Тітор В. С.* Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: стан і проблеми розвитку // Збірник наукових праць ДПУ. 2021. № 5. С. 110–120.
7. *Дрозач Л. В.* Поняття та особливості пенсійного забезпечення в Україні // Право і суспільство. 2020. № 3. С. 55–61.
8. *Єліссєва Л. В., Примачук Н. С.* Сучасний стан та перспективи розвитку пенсійної системи України // Економічний аналіз. 2021. № 2. С. 15–22.
9. *Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2024 рік* / Офіційний сайт ПФУ. URL: <https://www.pfu.gov.ua>.
10. *Казанчан А. А.* Пенсійне страхування: теорія і практика. Харків, 2016. 240 с..
11. *Калюга Є., Гайдученко Т.* Оцінка системи пенсійного забезпечення // Молодий вчений. 2021. № 11. С. 102–108.
12. *Коваль О. П.* Фінансова стійкість Пенсійного фонду України // Фінанси України. 2022. № 4. С. 34–42.
13. *Кравчук Т. В.* Пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника в солідарній пенсійній системі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ,

2016. 215 с..

14. *Красільнікова К. В., Сташкевич Н. А.* Перспективи впровадження накопичувального рівня пенсійної системи України // Вісник соціально-економічних досліджень. 2018. № 2 (66). С. 115–125.

15. *Кривобок Ю.* Для надійної діяльності НПФ // Вісник Пенсійного фонду України. 2012. № 1. С. 22–24.

16. *Лук'яненко І. Г.* Макроекономічні чинники впливу на розвиток пенсійної системи // Вісник Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана. 2021. № 2. С. 30–38.

17. *Мартиненко Н.* Розвиток пенсійної системи України // Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. № 3 (34). С. 112–119.

18. *Мосейко В. С.* Зарубіжний досвід реформування пенсійних систем // Фінанси України. 2021. № 10. С. 98–105.

19. *Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування* : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

20. *Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування* : Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.

21. *Про недержавне пенсійне забезпечення* : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

22. *Про пенсійне забезпечення* : Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.

23. *Pina M. B.* Фінансовий механізм пенсійного забезпечення населення : монографія. Львів, 2018. 200 с..

24. *Річний звіт Пенсійного фонду України за 2022 рік* / Офіційний сайт ПФУ. URL: <https://www.pfu.gov.ua>.

25. *Річний звіт Пенсійного фонду України за 2023 рік* / Офіційний сайт ПФУ. URL: <https://www.pfu.gov.ua>.

26. *Річний звіт Пенсійного фонду України за 2024 рік* / Офіційний сайт

ПФУ. URL: <https://www.pfu.gov.ua>.

27. Рудик В. К. Пріоритети реформування пенсійної системи України на сучасному етапі // Фінанси України. 2023. № 1. С. 25–33.
28. Рудик В. К. Роль пенсійного страхування у формуванні фінансової системи України // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2022. № 1. С. 45–52.
29. Русак В. Г. Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2021. № 1. С. 70–76.
30. Салькова Т. Етапи розвитку пенсійної системи в Україні: євроінтеграційний вектор // Серія: Державне управління. 2019. № 2 (66). С. 110–118.
31. Сирота І. М. Право соціального забезпечення України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 420 с..
32. Скоробагатько А. В. Поняття пенсії у праві соціального забезпечення // Правова держава. 2021. № 42. С. 95–101.
33. Сокурєнко О. А. Пенсійна реформа в Україні: організаційно-правові аспекти // Наукові записки. Серія: Право. 2019. № 4. С. 130–137.
34. Ткаченко Л. Пенсійна система та пенсійна реформа України // Friedrich Ebert Stiftung. січень 2018. 32 с..
35. Про стратегію сталого розвитку "Україна – 2020" : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
36. Шалієвська Л. І. До питання про сутність пенсійного забезпечення України // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2. С. 185–192.
37. Ярошенко О. М. Соціальне страхування як інструмент соціальної політики держави // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. № 5. С. 122–128.
38. Пасічник Ю. В. Пенсійна система України: стан та напрями реформування // Соціально-економічний розвиток України. 2020. № 4. С. 55–63.

39. *Романюк С. А.* Державне регулювання пенсійного забезпечення // Соціальний захист населення України: монографія. Київ, 2019. С. 120–135.
40. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану // Соціальна економіка. 2023. № 1. С. 80–88.
41. Реформування пенсійної системи України // Економічний аналіз. 2020. Т. 30. № 2. С. 115–122.
42. Пенсійна політика держави в умовах демографічного старіння // Наукові праці НДФІ. 2019. № 3. С. 45–54.
43. Пенсійна система України: сучасні виклики та перспективи // Економіка України. 2022. № 11. С. 12–25.
44. *Коваль Л. М.* Реформування пенсійної системи України в умовах соціально-економічної нестабільності // Економіка та держава. 2021. № 7. С. 60–66.
45. *Петренко О. С.* Пенсійне забезпечення як складова соціальної політики держави // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. № 4. С. 110–116.
46. *Гончаренко І. В.* Фінансова стійкість солідарної системи України // Фінанси України. 2019. № 12. С. 88–95.
47. *Соловйов А. О.* Проблеми наповнення бюджету Пенсійного фонду України // Фінанси України. 2022. № 5. С. 50–58.
48. *Романенко О. Р.* Роль Пенсійного фонду України у системі соціального захисту // Соціальна економіка. 2020. № 2. С. 88–94.
49. *Марченко О. І.* Соціальні гарантії пенсійного забезпечення в Україні // Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 6. С. 145–150.
50. *Кузьменко Л. А.* Бюджетне забезпечення видатків Пенсійного фонду України // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2022. № 1. С. 77–85.
51. *Олійник Т. В.* Пенсійна система України в умовах воєнного стану // Економіка і суспільство. 2024. № 59. С. 12–19.
52. *Сидоренко Р. М.* Державна пенсійна політика: сучасний стан та

напрями розвитку // Актуальні проблеми економіки. 2023. № 3. С. 14–22.